

Kehitys

Utveckling JOULUKUU 4.2023

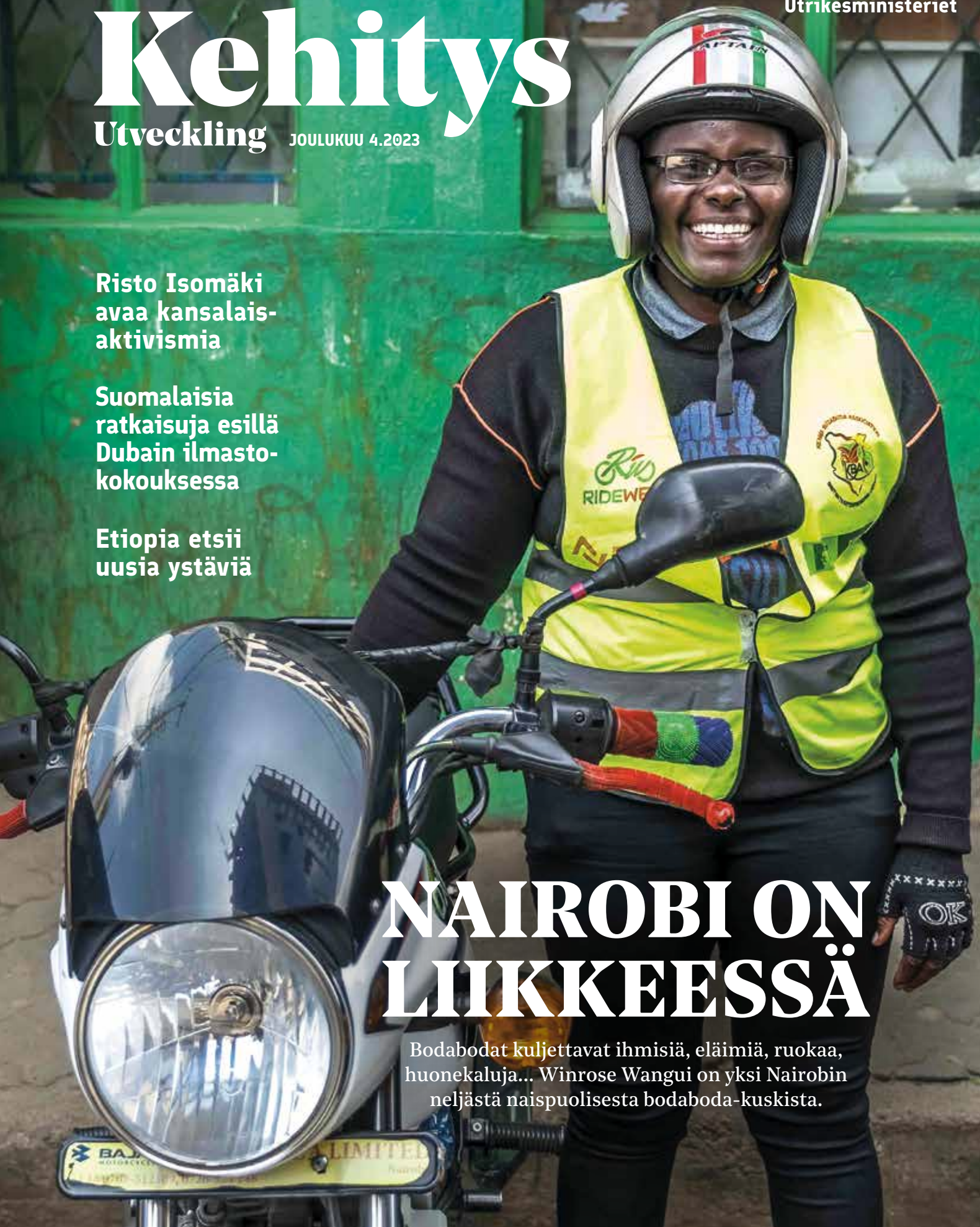
Risto Isomäki
avaa kansalais-
aktivismia

Suomalaisia
ratkaisuja esillä
Dubain ilmasto-
kokouksessa

Etiopia etsii
uusia ystäviä

NAIROBI ON LIIKKEESSÄ

Bodabodat kuljettavat ihmisiä, eläimiä, ruokaa, huonekaluja... Winrose Wangui on yksi Nairobín neljästä naispuolisesta bodaboda-kuskista.

Marraskuun valossa

Marraskuun taivas roikkuu melkein olkapäillä, ja päivät ovat yhtä pimeää. Kuten vuodenaikaan kuuluu. Sanomalehdet kirjoittavat kuun lopussa Dubaissa käynnistyvästä YK:n ilmastokokouksesta. Ilmastomuutoksen vastaisten toimien kiireellisyyttä alleviivaa, että kuluneesta vuodesta on tulossa maapallon mittaushistorian lämpimin.

Tämän lehden ilmestyessä Dubain kokous on juuri päättynyt, ja tiedossa on, mistä onnistuttiin yhdessä päättämään.

Asiantuntijoiden ymmärrystä tarvitaan vielä tulkitsemaan, mihin päätökset riittävät, ja mihin etappeihin katseet olisi syytä seuraavaksi suunnata.

Isänpäivän *Helsingin Sanomien* juttu kuvasi, miten valtameriliikenteen rikkipäästöjen vähentäminen on kiihdyttänyt ilmaston lämpenemistä. Ilmakehätutkija **Markku Kulmala** selitti, miten saasteiden kannalta hyvä direktiivi heijastuu ilmaston kannalta huonoina seurauksina: ympäristöongelmia ei voi ratkaista yksi kerrallaan vaan kaikki liittyy kaikkeen.

ILMASTON lämpeneminen jakautuu lukemattomiksi osakysymyksiksi, jotka jo yksinään sisältävät monimutkaisia teknologisia valintoja. Se tekee analyttisen keskustelun aktivisteille, toimittajille ja poliitikoille tavattoman vaikeaksi, arvioi ilmastokysymyksiin perehtynyt pitkän linjan kansalaisaktivisti **Risto Isomäki**.

Se ei tarkoita, etteikö ole syytä yrittää. **Greta Thunbergin** käynnistämä nuorten ja koululaisten liike oli iso onnistuminen, mutta joutui harmillisesti

kärsimään pandemiasta. Liike vaimeni ennen kuin ehti niihin tuloksiin, joihin olisi ilman koronaa yltänyt. Mutta Isomäki luottaa siihen, että uusi ilmastomuutokseen liittyvien kansanliikkeiden aalto nousee, ehkä piankin.

Sain yhden syksyisen aamupäivän ajan keskustella Risto Isomäen kanssa suomalaisen kansalaisvaikuttamisen viime vuosikymmenistä (s. 12). Se oli kaikkineen rohkaiseva keskustelu.

Isomäki muistutti, että yhteiskunnallinen vaikuttaminen on mahdollisuuksien taidetta. Todellisuus toimii aina enemmän tai vähemmän kaoottisesti, ja jos haluaa saada jotakin aikaan, pitää olla sekä pitkäjänteinen että opportunisti. Vähän yllättäenkin voi avautua sauma, joka laajenee isoksi läpimurroksi, ”jonkin hahmotettavissa olevan ajanjakson puitteissa”.

Oleennaista on uskoa tekemiseensä ja siihen, että asioita voi muuttaa.

PARIKYMMENTÄ suomalaisyritystä matkasi Dubain kokoukseen esittelemään ilmastoratkaisujaan. Toimittaja **Matias Mannerin** juttu (s. 24) käsittelee yritysten roolia ilmastotoimissa ja mahdollisuuksia, joita suomalaisfirmat vihreässä siirtymässä itselleen näkevät.

Yritysten viesti kuulostaa samansuuntaiselta kuin ilmaston puolesta toimivien kansalaisvaikuttajien. Elinkeinoelämäkin toivoo valtiolta tiukkaa ja eteenpäin kurkottavaa ilmastopolitiikkaa, talouden ajankohtaisista haasteista huolimatta.

Suomalainen startup Solar Foods meni Dubaihin esittelemään patentoimaansa innovaatiota, joka tähtää kestävään, vähäpäästöiseen ruoantuotantoon. Soleiini on proteiini, jota valmistetaan käytännössä sähköstä ja ilmasta.

Sopivassa valossa kellanruskea jauhe näyttää vähän marraskuun auringolta.

PS. Tuleehan sinulle jo Kehitys-lehden uutiskirje? Vinkkaamme siinä jutuista, joita ei ole painetussa lehdessä. Voit tilata uutiskirjeen verkossa kehityslehti.fi.

Artiklar i det här numret finns också på svenska på Kehitys – Utvecklings webbplats kehityslehti.fi.

ERJA-OUTI HEINO
päätoimittaja

LIISSA TANALA

Suomalaisyrietykset tähtäävät vihreään siirtymään

Yksi Dubain ilmastokokoukseen osallistuneista suomalaisyrityksistä oli startup Solar Foods, jonka patentoima soleiini kiinnostaa. Se on ilmasta ja sähköstä tuotettavaa proteiinia.

LUE JUTTU SIVULTA 24.

Kehitys – Utveckling

Tilaukset, osoitteenmuutokset ja peruutukset

Verkossa kehityslehti.fi/tilaa-lehti/
Sähköpostitse kehitys.um@grano.fi
Puhelimitse tiistaisin ja torstaisin
klo 9–11/Grano Oy, 044 766 3126

Julkaisija Ulkoministeriö Viestintäosasto Kestävän kehityksen ja kaupan viestinnän yksikkö, PL 176, 00023 Valtioneuvosto

Toimitusneuvosto AD Teemu Heinilehto, viestintäjohtaja Mikko Koivumaa (pj.), apulaisosastopäällikkö Helena Airaksinen, viestintäpäällikkö Annett Victorero, kuvajournalisti Saara Mansikkamäki, toimittaja Janne Hopsu, asiantuntija Lyydia Kilpi, professori Anja Nygren, apulaisosastopäällikkö Juha Savolainen
Päätoimittaja Erja-Outi Heino, 029 535 1072, erja-outi.heino@gov.fi
Toimitussihteeri Tiina Kirkas, tiina.kirkas@gmail.com **Ulkoasu** Laura Ylikahri

Painatus Grano Oy ISSN 0787-041

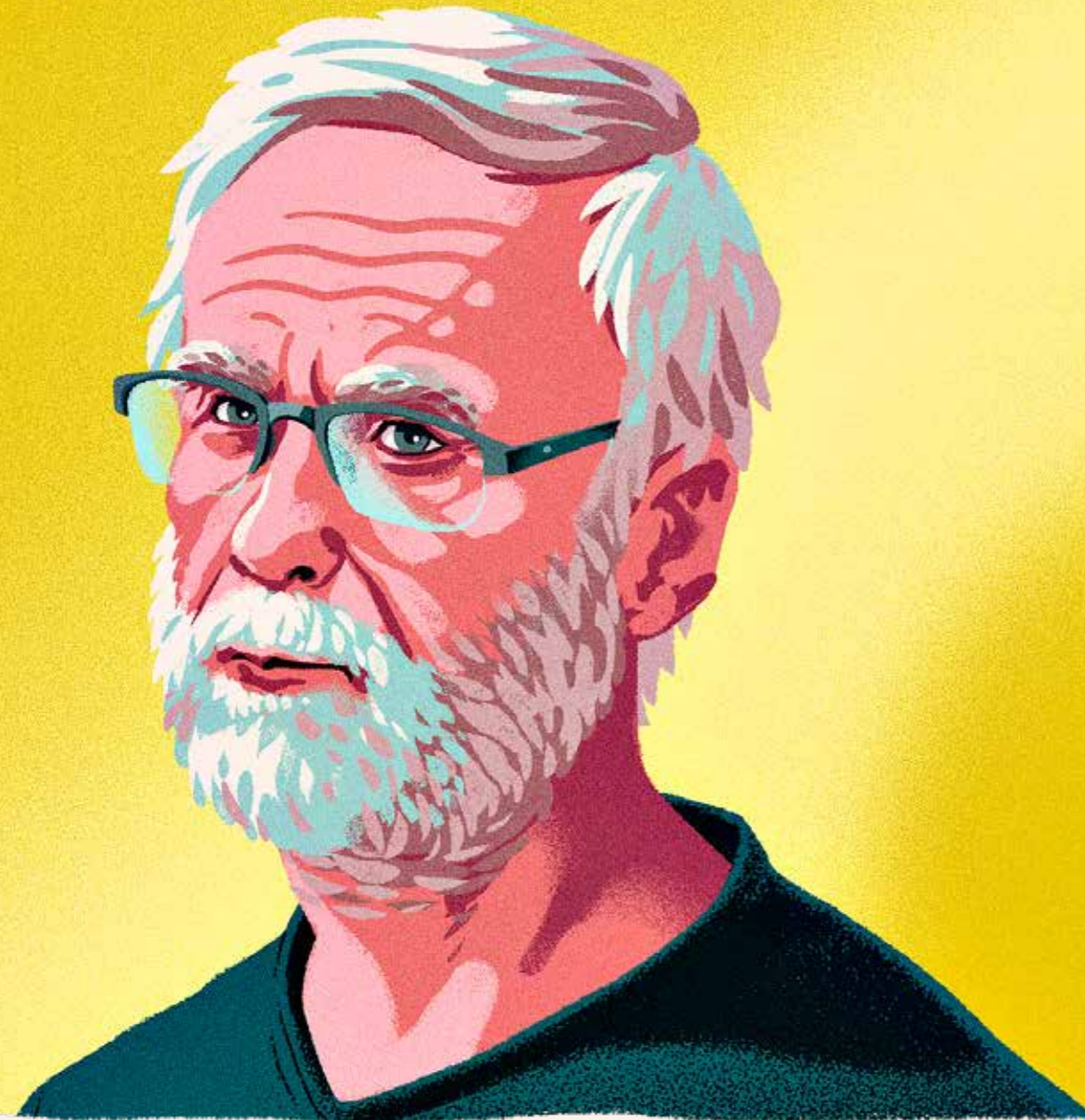
Kannen kuva Brian Otieno

Lehden sisältöä lainattaessa on lähde mainittava.

Artikkelit edustavat kirjoittajiensa kantaa.

Neljä kertaa vuodessa ilmestyvä Kehitys – Utveckling on tilaajille maksuton.

Kehitys – Utveckling 1.2024 ilmestyy maaliskuussa.

06

Maaailman makasiini

Etiopia etsii ystäviä uudesta suunnasta.

10

Miten niin?

Miksi useimmissa Afrikan maissa homoseksuaalisuus on lailla tai ainakin käytännössä kiellettyä? Professori **Laura Stark** vastaa.

11

Infografiikka

Joka kolmas maailman maa kieltää samaa sukupuolta olevien ihmisten seksuaalisen kanssakäymisen.

18

Infografiikka

Vain kolmisen prosenttia maailman ihmisistä nauttii täysistä kansalaisvapauksista.

20

Zimbabwen nuoret toivot

Monet zimbabwelaisnuoret näkevät tulevaisuutensa ulkomailla, koska kotimaasta ei löydy työtä.

24

Ratkaisuja ilmassa

Suomalaisyrietykset panostavat vihreään siirtymään ja toivovat siksi päättäjiltä ennakoitavaa ilmastopolitiikkaa.

12

Mikä tekee aktivistin?

Pitkän linjan kansalaisvaikuttaja **Risto Isomäki** ei kaiha suuria kysymyksiä eikä toiveikkaita tulkintoja.

BRIZAN OTTENO

EEVA ANUNDI

29

Kolumni

Johan Ehrstedt
Suhde uskuntoon ei selitä Bangladeshia.

30

Ajankuva

Kenian pääkaupunki Nairobi on liikkeessä yöstä päivää.

40

Henkilö

Tutkija **Liisa Laakso** tulkitsee Afrikkaa suomalaisille.

44

Suomi tekee

Bayerin Turun-tehdas tuottaa turvallista ehkäisyä maailman naisille.

46

Vapaalla

DJ Lulu soittaa afrikkalaista musiikkia Helsingin yössä.

48

Esittelystä

Riad Sattouf avaa omaelämäkerrallisessa sarjakuvaromaanissaan näkymän Lähi-idän ihmisten arkeen.

50

Tuliaiset

Farhasaad Shahid ymmärsi Jordaniassa, kuinka tärkeää on antaa nuorten puhua.

51

Sarjakuva

5 kysymystä kehityksestä

Etiopia etsii uusia ystäviä

Sisällissodassa maineensa ryvettänyt Etiopia hakee kansainvälistä tunnustusta uudesta suunnasta.

Etiopia on yksi Afrikan mantereen nopeimmin kasvavista talouksista. Kuva Meskelin aukion viereiseltä bussiasemalta Addis Abebasta viime lokakuulta.

ETIOPIA on mahtimaa Afrikan sarvessa, mutta nyt se tavoittelee lähialueita laajempaa painoarvoa kansainvälisessä politiikassa. Tien tähän avaa pääsy Brasilian, Venäjän, Intian, Kiinan ja Etelä-Afrikan Brics-ryhmään, jonka jäseneksi Etiopia kutsuttiin elokuussa.

”Syyt Etiopian liittymiselle ovat poliittiset ja taloudelliset. Nähtäväksi kuitenkin jää, mitä käytännön hyötyä Etiopia Brics-jäsenyydestä saa”, Ulkopoliittisen instituutin vanhempi tutkija **Katariina Mustasilta** arvioi.

Brics-maaksi pääsy on suuri poliittinen voitto Etiopian pääministerille **Abiy Ahmedille**. Rauha Eritrean kanssa toi hänelle Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 2019, mutta kovat otteet Etiopian sisällissodassa romuttivat hänen maineensa etenkin länsimaissa.

Ihmisoikeusjärjestöjen mukaan Etiopian hallituksen joukot ovat syllistyneet

lukuisiin ihmisoikeusloukkauksiin Tigrayn maakunnassa.

Mustasillan mukaan yhteistyön tiivistyminen Brics-maiden kanssa tuo vastapainoa Etiopian ja länsimaiden viilennesiin väleihin. Suhteet monien Euroopan unionin maiden kanssa ovat olleet tiiviit kaupassa ja kehitysyhteistyössä.

”Kritiikistään huolimatta länsimaat eivät ole katkaisseet suhteitaan Etiopiaan, joka on alueellisesti merkittävä valtio. Myös Afrikan unionin päämaja sijaitsee pääkaupunki Addis Abebassa.”

Mustasillan mukaan Etiopia hakee entistä parempia neuvotteluasemia, kun maa tasapainottelee länsimaiden ja länteen kriittisesti suhtautuvien Brics-maiden välillä.

Sekä vanhoille että uusille ystäville Etiopia on poliittisesti ja taloudellisesti houkutteleva kumppani. Viime vuosien

vaikeuksistaan huolimatta maa on yksi nopeimmin kasvavista Afrikan valtioista.

Etiopian ohella Brics-ryhmään hyväksyttiin elokuussa myös Egypti, jonka kanssa Etiopialla on kiistaa Niilin vesivarojen jakamisesta. Ryhmän muut uudet jäsenet ovat Argentiina, Iran, Saudi-Arabia ja Arabiemiraatit.

Huippukokouksissa Brics-maat esiintyvät yhtenäisinä, mutta kullisien takana jäsenten kesken on paljon jännitteitä. Mustasillan mukaan uudet jäsenet voivat lisätä entisestään ryhmän sisäisiä kiistoja.

”Vuonna 2009 perustettua Bricsiä on pidetty kautta historiansa keskusteluterhona. Toisaalta kansainvälisen järjestelmän murroksessa ryhmän merkitystä ei ole syytä vähätellä.”

MATTI REMES

ROLAND T. FRANK/MAURITIUS IMAGES/LK

Kasvihuonekaasujen hinnoittelu yleistyy

UUODEN 2023 alussa jo 23 prosenttia maailman kasvihuonekaasupäästöistä kuului niin sanottujen hiilimaksujen piiriin. Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n mukaan 49 maata osallistuu hiilen hinnoitteluun ja 23 maata pohtii mukaantuloa.

Yksi merkittävimmistä hiilen hinnoittelua lisäävistä välineistä on lokakuussa voimaan astunut Euroopan unionin hiilirajamekanismi CBAM, joka kannustaa unionin ulkopuolisia yrityksiä vähentämään päästöjään.

8 kg

Elektroniikkajätettä kertyy kuluvana vuonna 8 kiloa jokaista maapallon asukasta kohden, arvioi YK. Jätevuori painaa yli 60 miljoonaa tonnia eli enemmän kuin Kiinan muuri.

On hämmästyttävää, kuinka suuren riskin ihmiskunta on valmis ottamaan ilmaston lämpenemisen suhteen.”

– JOERI ROGELJ, IMPERIAL COLLEGE LONDON -YLIOPISTON ILMASTOTIETEEN PROFESSORI

ILMASTOTOIMIA KIIHDYTETTÄVÄ

KANSAINVÄLISEN energiajärjestön IEA:n uuden raportin mukaan ihmiskunnan mahdollisuudet pysäyttää ilmaston lämpeneminen 1,5 asteeseen ovat kaventuneet kahden viime vuoden aikana.

Energiankäytön aiheuttamat hiilidioksidipäästöt nousivat ennätyskorkealle vuonna 2022. Myös globaalit sijoitukset uusiin fossiilienergia-hankkeisiin lisääntyivät.

Heikentyneestä tilanteesta huolimatta raportissa esitellään toimia, joiden avulla ihmiskunnan olisi vielä mahdollista päästä 1,5 asteen tavoitteeseen.

Esimerkiksi tuuli- ja aurinkovoiman tuotanto olisi kolminkertaistettava ja sähköautojen osuus kaikista uusista autoista nostettava kahteen kolmasosaan vuoteen 2030 mennessä.

Myös kehittyvien maiden vihreää siirtymää olisi tuettava nykyistä enemmän seuraavien seitsemän vuoden aikana. Kehittyville maille ja nouseville talouksille suunnattujen uusiutuvan energian lainojen pitäisi saavuttaa 75–95 miljardin euron vuosittainen taso 2030-luvun alussa.

TANSKA PARAS MAA NAISILLE

NAISTEN turvallisuus ja tasavertainen osallistuminen yhteiskuntaan toteutuvat parhaiten Tanskassa, kerrotaan tuoreessa Naiset, rauha ja turvallisuus -indeksissä. Naisten asema vaihtelee suuresti ympäri maailman. Esimerkiksi täydellinen yhdenvertaisuus lain edessä toteutuu vain 14 maassa.

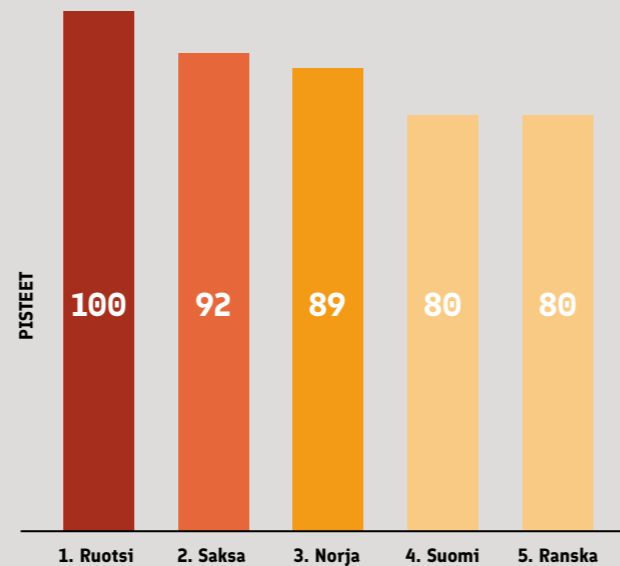
Hauraimmissa valtioissa yli puolet naisista asuu lähellä konfliktialuetta.

AVUSSA ON PAKOLAISLISÄÄ

EUROOPAN unionin jäsenmaiden yhteenlasketut kehitysyhteistyövarat olivat viime vuonna 84 miljardia euroa. Ne kasvoivat 19 prosenttia edellisvuodesta.

Tuoreen *AidWatch*-raportin mukaan 22 prosenttia EU-maiden kehitysrahoituksesta oli niin sanottua ”paisuteltua” apua, jota ei virallisen määritelmän mukaan pitäisi laskea kehitysyhteistyöksi.

Tilastoitua apua kasvattivat etenkin Ukrainasta tulleiden pakolaisten vastaanottokulut.

Ruotsi sitoutunein kehitykseen

RUOTSI, Saksa, Norja, Suomi ja Ranska sijoituivat kärkeen, kun *Commitment to Development* -raportissa arvioitiin avunantajamaiden sitoutumista globaaliin kehitykseen vuonna 2022.

Suurin osa maista lisäsi kehitysrahoitustaan suhteessa taloutensa kokoon. Samaan aikaan rahamääräisesti suurehkot avunantajat, kuten Britannia, Norja ja Kiina, leikkasivat tukeaan.

James A. Robinson palkittiin Helsingissä työstään oikeusvaltion puolestapuhujana.

LIISA TAVALA

Professori teki luokkaretken

Kehitystutkija James A. Robinson selittää valtioiden kehitystä osallisuudella. Esimerkiksi sen vaikutuksesta kelpaa oma perhe.

YHTEISKUNTIEN menestyksen ensimmäinen askel ovat innovaatiot, totesi Helsingissä lokakuun lopussa vierailut brittitutkija, Chicagon yliopiston konfliktitutkimuksen laitoksen professorina työskentelevä **James A. Robinson**. Hän piti pääpuheen Helsingin yliopiston oikeusvaltiopäivässä.

Robinson tunnetaan parhaiten yhdessä **Daren Acemoğlun** kanssa kirjoittamistaan kehitystutkimuksen moderneiksi klassikoiksi nousseista teoksista *Miksi maat kaatuvat?* ja *Kapea käytävä* (Terra Cognita, 2013 ja 2020).

Innovaatiot eivät ole koulutettujen ihmisten yksinoikeus, vaan kyky niihin jakautuu yhteiskunnassa kaikkialle, painotti Robinson. Kehityksen kannalta

ratkaisevaa on, miten yhteiskunta ottaa potentiaalinsa käyttöön ja kasvattaa sitä.

Parhaiten tässä onnistuvat inkluusiiviset, laajaan osallisuuteen perustuvat yhteiskuntamallit. Se koskee sekä taloudellista että poliittista järjestelmää. Taloudellinen laajapohjaisuus edellyttää poliittisia päätöksiä. Useimmiten niiden takana ovat laajasti jaettu poliittinen valta sekä vahva oikeusvaltio, joka pystyy myös valvomaan lakien toimeenpanoa.

Harvainvaltaisen, autoritaarisen yhteiskunnan on vaikea saada aikaan kestävä kasvua. Robinson arvioi, että Kiinan taloudellinen menestystarina on siksi luonteeltaan väliaikainen, vaikka ei sellaiselta tällä hetkellä vaikuttaisikaan.

Robinson havainnollisti yhteiskunnan kehitystä esittelemällä Etelä-Englannin Bee Sandsista kotoisin olevan **Coakerin** suvun luokkaretken. Ensimmäinen sukupolvi muutti pohjoiseen ja vaihtoi kalastuksen työhön rahtilaivalla. Toinen sukupolvi eteni kaupanmyyjäksi. Kolmas pääsi kouluttautumaan opettajaksi asti. Ja neljännessä kohtasimmekin jo professori James A. Robinsonin.

Britanniassa nousu keskiluokkaan vaati neljä sukupolvea, Suomessa se onnistuu keskimäärin kolmessa, mutta esimerkiksi Kolumbiassa vastaava luokkaretki vie noin 200 vuotta, Robinson vertasi.

ERJA-OUTI HEINO

Kehitys-Salminen kääntää näkökulmaa kehityksen uutisiin

1 TYÖMATKA Guatemalaaan vei **Esa Salmisen** keskelle maan poliittista kuohuntaa. Valtapiirit etsivät keinoja mitätöidä kesän presidentinvaalien tulos, ja kansa on kaduilla mieltään osoittamassa: miten käy vallanvaihdon tammikuussa?

2 PAKOLAISILLE tarkoitettua humanitaarista apua on Somaliassa päätyneet välikäsille. Onko kyseessä härski, suora varkaus vai lieventävätkö maan järjestelmä ja olosuhteet arviota?

3 KÖYHYYSTILASTOJEN tulkinta on osin katsojan silmässä: koronapandemian tuottama takaisku arvioitiin ehkä pahemmaksi kuin se oli. Äärimmäisen köyhyyden väheneminen jatkuu, mutta vähän siedettävämman köyhyyden osuus kasvaa.

Lue blogitekstit verkossa kehityslehti.fi/kehitys-salminen

Seksuaali- vähemmistöt ahtaalla Afrikassa

Homoseksuaalisuus on yhä lailla kiellettyä 33:ssa Afrikan valtiossa, ja harva edes tietää, mitä seksuaalivähemmistöjen edustajille tapahtuu arjessa. Professori Laura Starkin johtama tutkimushanke tuo uutta tietoa itäisen Afrikan HLBTIQ-ihmistien tilanteesta.

Laura Stark, miksi et lobbaa parempia lakeja Afrikkaan vaan keskityt tutkimaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen eli HLBTIQ-ihmistien kohtelua arjessa?

”Koska lobbaaminen ei ole toiminut tähänkään mennessä.

Monessa Afrikan maassa on myös meidän länsimaalaisten vastaisia asenteita, jotka kärjistyvät seksuaalikäytännöissä. Ihmiset saattavat esimerkiksi uskoa, että länsimaiset järjestöt ovat rikastuttaneet afrikkalaisia homomiehiä HIV-kampanjoillaan.

HLBTIQ-ihmistien kohtelu on tabu, eikä asiasta haluta käydä keskustelua. Yksi tutkimuksemme tavoitteista on, että lakeja säättävät poliitikot saisivat käyttöönsä uutta tietoa aiheesta.”

Miksi homofobisia lakeja on ylipäänsä olemassa?

”Lait ovat pääosin peräisin siirtomaavallan ajoilta. Esimerkiksi brittiläiset kristityt kuvittelivat ’pelastavansa’ paikallisen väestön säättämällä lakeja ’luonnotonta’ käyttäytymistä vastaan.

Vuosituhatien vaihteen jälkeen lakien olemassaoloa ovat alkaneet puolustaa esimerkiksi jotkut yhdysvaltalaiset evankeliset kirkot. Erään arvion

mukaan yhdysvaltalaiset konservatiivit ovat käyttäneet jopa 50 miljoonaa dollaria homoseksuaalisuuden vastaiseen lobbaustyöhön Saharan eteläpuolisessa Afrikassa.”

Lakien muuttaminen olisi kuitenkin ollut mahdollista. Pelkäävätkö kansalaiset ja päättäjät homoseksuaaleja?

”Ihmiset ovat huolissaan omasta toimeentulostaan. Koska jälkeläiset ovat monen afrikkalaisen ainoa turvaverkko, etenkin vanhuksat pelkäävät, että oma poika ei saisikaan lasta. He ovat myös kuulleet, että poikia värvätään homoseksuaaleiksi.

Tämän vuoksi monet poliitikot ja uskonnolliset johtajat pitävät puheita siitä, miten vaarallista on rikkoa sukupuolinormeja.”

Tutkimushankkeesi on vasta alkamassa. Mitä HLBTIQ-ihmistien kohtelusta tiedetään jo nyt?

”Tiedämme, että sukupuolinormeja rikkovien ihmisten kohtelu vertautuu köyhien kohteluun. Esimerkiksi Tansaniassa HLBTIQ-ihmisiä ei juuri koskaan vangita laissa säädettyksi 20 vuodeksi. Joskus poliisi hakkaa heitä, joskus se taas suojelee. Toisinaan poliisi

pitää heitä vankilassa, kunnes on saanut lunnasrahat.

Olemme myös tietoisia siitä, että afrikkalaisten seksuaali-identiteettejä on vaikea luokitella länsimaisen mallin mukaisesti. Esimerkiksi jotkut itäafrikkalaiset seksuaalivähemmistöjen edustajat kokevat olevansa miehen ja naisen välimaastossa. Tällaista liukuvaa kategoriaa ei ole länsimaissa.”

Professori Laura Starkin johtama tutkimushanke saa rahoitusta Suomen Akatemian ja ulkoministeriön kehitystutkimuksen ohjelmasta.

Kirjainyhdistelmä HLBTIQ viittaa homoihin, lesboihin, biseksuaaleihin, transsukupuolisiin, intersukupuolisiin ja queer-ihmisiin.

LAURA STARK

Työ Jyväskylän yliopiston etnologian professori vuodesta 2005

Ura Toiminut tutkijana ja luennoitsijana eri rooleissa muun muassa Suomessa, Ruotsissa, Saksassa ja Yhdysvalloissa

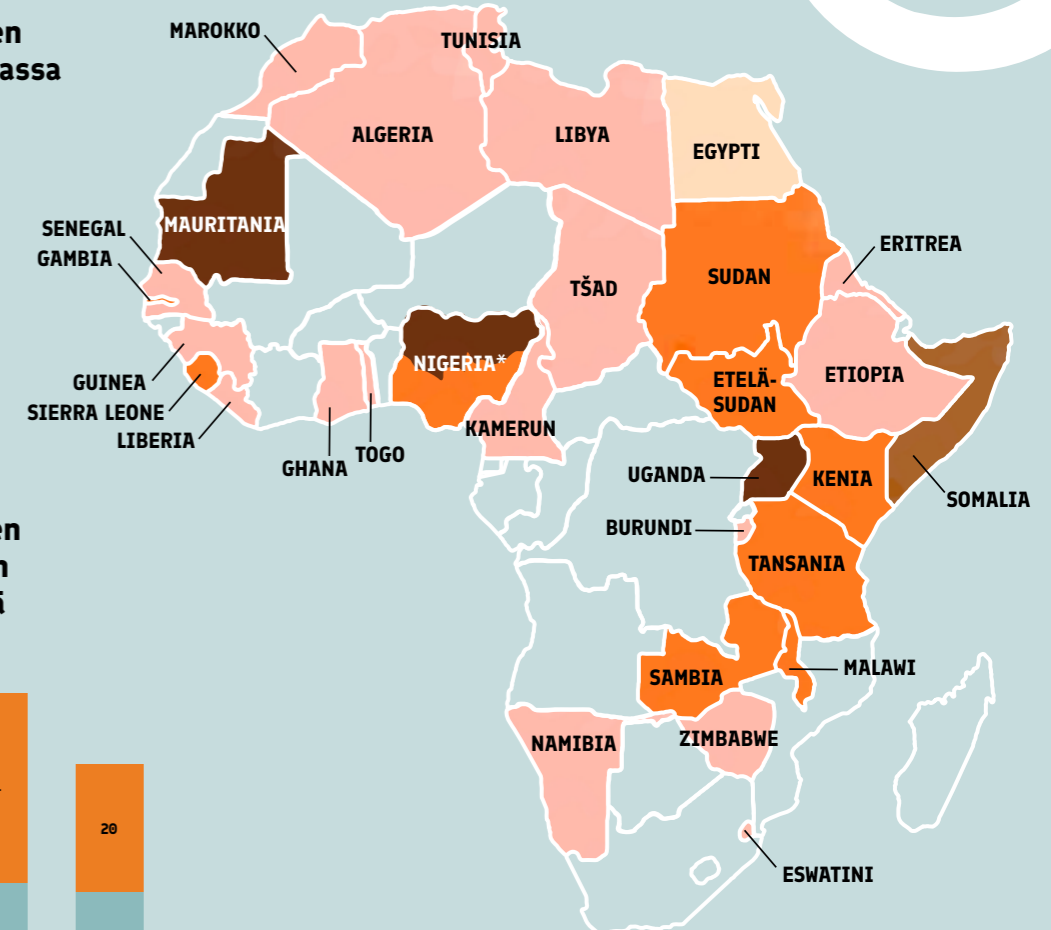
Koulutus Kielitieteen kandidaatin ja antropologian maisterin tutkinnot Kalifornian Davis-yliopistosta Yhdysvalloista. Folkloristiikan tohtori Helsingin yliopistosta vuonna 1998

AFRIKASSA ON ENITEN SEKSUAALI- VÄHEMMISTÖJEN VASTAISIA LAKEJA

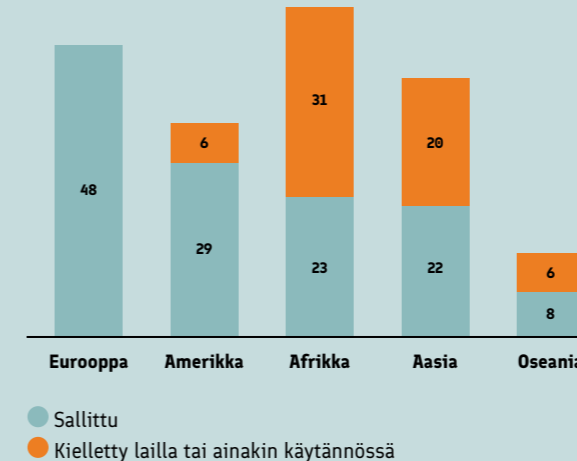
Reilu kolmannes maailman maista kieltää lailla homoseksuaalisuuden eli samaa sukupuolta olevien ihmisten välisen seksuaalisen kanssakäymisen. Lait rikkovat ihmisoikeuksia ja lisäävät HLBTIQ-ihmistien riskiä joutua vainotuksi, vangituksi, ruoskituksi tai jopa tuomituksi kuolemaan.

Homoseksuaalisuuden kriminalisointi Afrikassa vuonna 2023

* Nigerian 12 pohjoisessa osavaltiossa on käytössä eriasteisia islamilaisia sharia-rikoslakeja, joihin kuuluu myös kuolemantuomio

Homoseksuaalisuuden sallivien ja kieltävien valtioiden lukumäärä mantereittain

- Ei kielletty lailla
- Ei suoraan kielletty lailla, käytännössä rikos
- Vankeustuomio, korkeintaan 8 vuotta
- Vankeustuomio, 10 vuodesta elinkautiseen
- Kuolemantuomio, ei säädetty laissa aukottomasti
- Kuolemantuomio, säädetty laissa aukottomasti

LÄHDE: DATABASE.ILGA.ORG

7 KYSYMYSTÄ KANSALAIS- AKTIVISMISTA

Mistä versoo suomalainen kansalaisvaikuttaminen? Keskustelu pitkän linjan aktivistin Risto Isomäen kanssa ei kaihda suuria kysymyksiä eikä toiveikkaita tulkintoja.

Alkukesällä 2023 törmäsin Helsingissä Hakaniemen vastaremontoidun kauppahallin ovella vanhaan opiskelukaveriini **Risto Isomäkeen**. Ristolta oli juuri ilmestynyt kirja, *Maailmanparantajan muistelmat* (Into Kustannus). Risto selitti, että kirjan nimi oli kustantajan valinta ja varsinaisena aiheena oli suomalainen kansalaisvaikuttaminen. Sovittiin, että tavataan ja puhutaan siitä ja polkujemme risteämisestä.

Syksyisenä aamupäivänä tapaamme Holiday Inn-hotellin aulakahvilassa Rautatieaseman nurkalla: kätevä sijainti ja hiljainen tila, Riston ehdotus. Paikalle kiirehtiessään hän on huolestunut sähköpostinsa hakkeroinnista, mutta keskustelu siirtyy yksityisistä huolista nopeasti maailmanlaajuisiin haasteisiin ja siihen, miten niihin voi vaikuttaa.

On ihan niin kuin aina aiemminkin hänen kanssaan.

1. Mistä aktivismi alkaa?

Aloitetaan alusta eli siitä, miten Heinolassa vartuneesta reumatologian professorin ja opettajan pojasta tuli maailmanparantaja.

Taustalla olivat kouluvuosina yleiseen tietoisuuteen nousseet kolme globaalia ongelmaa (tosin sanaa globaali ei 1970-luvulla vielä käytetty). Uutiset Rooman klubin ennustamasta väestöräjähdyksestä alkoivat painaa Risto Isomäen mieltä jo kymmenvuotiaana, ja sen jälkeen kasvoi – myöhemmän ymmärryksen pohjalta hyvin perustein – pelko ydinsodan uhasta. Kolmantena vaikuttimena oli pysäyttävä tieto siitä, että niin sanotun kolmannen maailman asukkaat elivät keskimäärin vain puolet siitä elämästä, jota Suomessa pidettiin normaalina.

Tietopohja vahvistui kouluvuosina. Opiskelujen aloittaminen Tampereen yliopistossa syksyllä 1981 antoi varsinaisen kasvualustan yhteiskunnalliseen

aktivismiin. Se alusta oli ihan konkreettinenkin: Risto asui vanhempiensa omistamassa 45 neliön yksiössä Aaltosenkadulla lähellä yliopistoa ja yliopiston kirjastoa. Se oli tärkeä tukikohta meille muille, vähemmän väljästi asuville tiedotusopin opiskelijoille. Riston kämpppään kokoonnuttiin puhumaan kehitysmaista, maailmasta ja omista asioista. Parhaimmillaan iltaa vietti enemmän kuin yksi opiskelija neliometrillä, välillä juotiin teetä, joskus viiniä.

Jo edellisten vuosikurssien tiedotusopin opiskelijat olivat perustaneet kehitysavun kasvattamista ajavan Prosenttiliikkeen toimintaryhmän Tampereelle. Meidän vuosikurssimme tuli mukaan sopivasti, kun sen toiminta alkoi vähän nuupahtaa.

Risto kuului myös Prosenttiliikkeen Helsingin toimintaryhmään. *Maailmanparantajan muistelmissa* hän noteeraa sen hiukan elitistisen taustan: kaksi kolmasosaa oli professorien poikia tai tyttöjä.

Meidän Aaltosenkadun aloittelevien aktivistien kotitausta oli kirjavampi. Se arvatenkin vaikutti siihen, miten voimakkaasti tai pitkäksi aikaa itse kukin kansalaisvaikuttamiseen sitoutui. Ainakin oma huomioni siirtyi kehitysmaista aika pian ammatillisen osaamisen ja työkokemuksen kartuttamiseen. Risto ja muutamat muut olivat sitkeämpiä ja periaatteellisempia. He jatkoivat kansalaisvaikuttamista eri kampanjoissa vuosia ja vuosikymmeniä.

2. Synnyttääkö vai kasvetaanko?

Risto Isomäki pohtii eläinlajeja ja niiden osapopulaatioita: jotkut ovat rohkeampia ja jotkut varovaisempia. Erilaiset ominaisuudet ovat lajin säilymisen kannalta hyödyllisiä, ja se luultavasti pätee ihmisiinkin.

Mutta varmaa on sekin, että taloudellinen turvallisuus ja perhetausta vaikuttavat. Vähemmän vakaalta tai turvatulta taustalta on vaikeampi luottaa siihen, että pärjää kyllä, vaikka ei koko ajan omaan pärjäämiseensä keskittyisikään. Jos on suorastaan köyhä tai köyhistä oloista, joutuu arjessaan huolehtimaan lukemattomista sellaisista asioista, jotka varakkaiden silmissä voivat näyttää mikroskooppisen pieniltä. Silloin oma selviytyminen imee energian ja heikentää aloitekykyä.

Yhteiskunnallinen tilannekin vaikuttaa. Sen ymmärtämiseksi on hyvä palauttaa mieleen 1980-luvun alku ja Tampereen opiskelijayhteisö. Edeltävät sukupolvet olivat rakentaneet Suomesta suhteellisen tasa-arvoisen maan, kuvaa Risto.

Risto Isomäen esimerkeissä toistuu luottamus siihen, että pienikin teko voi myötävaikuttaa johonkin suureen.

Työllisyysnäkömät olivat hyvät, eikä opiskelijoiden tarvinnut olla niin kovin huolissaan tulevasta työpaikastaan tai toimeentulostaan. Lisäksi kehitysmaiden köyhyys oli noussut isoksi yhteiskunnalliseksi aiheeksi, vääryudeksi, johon aika suuri joukko muitakin suomalaisia näki tärkeäksi puuttua. Aika oli maailmanparantamisen puolella.

Maailmanparantajan muistelmissa keskitytään vuosiin 1979–2004. Ne näyttäytyvät Ristolle suomalaisen kansalaisvaikuttamisen eräänlaisena kultakautena. Suomalaiset järjestöt ja aktivistit onnistuivat hänen kirjassa esittelemissään kampanjoissa, osassa niistä, vaikuttamaan globaalien ongelmien ratkaisemiseen tai ainakin niiden haittavaikutusten lievittämiseen.

Keskustelumme kulkee pitkin 25 vuoden aikajanaa: pysähdyimme vaiheisiin, joissa polkumme ovat osuneet yksiin tai ristenneet.

Heti prosenttiliikkeen perustamisen jälkeen 1980-luvun alkuvuosina käynnistyi Nestlé-boikotti, jota voi edelleen pitää yhtenä vaikuttavimmista kuluttajaboikoteista. Se auttoi lopettamaan äidinmaidonkorvikkeiden voimallisen markkinoinnin kehitysmaissa, mikä pelasti ”miljoonan, jolle miljoonien vauvojen hengen vuodessa”, Risto laskee.

Edelleenkin joka kerran, kun käsissäni on Nestlé-yhtiön tuottama suklaapatukka, mielessä häivähtää muisto boikotista. Epäilen, että tunne on ikäluokassani aika yleinen.

3. Onko olennaista irrottaa jalat maan pinnalta?

Think big! Bisnesmaailman vanha slogan nousee vähän epäortodoksisesti mieleen Risto Isomäen kanssa keskustellessa. Kirjansa alussa hän sanoo nuorena määrittäneensä itselleen mittakaavan: hän keskittyy ensi sijassa asioihin, jotka vuosittain vaikuttavat vähintään miljoonan ihmisen ennenaikaiseen kuolemaan. Iän myötä tuo miljoonan kuoleman sääntö muuttui vähän karmivaksi eikä toiminut hänelle enää mittatikkuna.

Mutta edelleenkin puhuessaan kansalaiskampanjoiden saavutuksista hän ei kainostele tai pyöristä lukuja alaspäin. On oltava optimisti ja uskottava työhönsä ja sen tuloksiin, jotta oikeasti jaksaa toimia vuosikymmenestä seuraavaan.

Oma kokemukseni kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyöstä on juontanut ajattelemaan, että kansalaisvaikuttaminen globaalissa etelässä vaatii ennen kaikkea paikallistuntemusta ja pitkäjänteistä, arkista puurtamista.

Mutta ehkä olisi syytä nostaa näkökulma maan tasalta vähän ylempään. Kun Risto kuvaa suomalaisen kansalaisvaikuttamisen globaalia kultakautta, esimerkeissä toistuu luottamus siihen, että joku yksittäinen kohtaaminen tai pieni teko on voinut myötävaikuttaa johonkin suureen. Vähän leikki-mielisenä esimerkkinä tästä on pohdinta siitä, nopeuttiko suomalaisen siviilipalvelusmiehen (Risto) reissu intialaisen delegaation kanssa läpi Baltian mahdollisesti Neuvostoliiton hajoamista.

Yhteiskunnallinen todellisuus on aina enemmän tai vähemmän kaoottista, Risto huomauttaa. Systemaattisuus ja pitkäjänteisyys pitää yhdistää tiettyyn opportunistiin ja aktiivisesti hakea paikkoja, joissa avautuu mahdollisuus isoon läpimurtoon. Välillä siinä onnistutaan, usein ei. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen on kuin politiikka, mahdollisuuksien taidetta. Mutta motivoitukseen on välttämätöntä uskoa siihen, että omalla toiminnallaan voi muuttaa asioita.

4. Paikallista vai globaalia?

Opiskeluvuosieni jälkeen kohtasin Risto Isomäen seuraavan kerran 1990-luvun loppuvuosina. Työskentelin Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepan (nykyisin Fingo) kehitysyhteistyöntekijänä Mosambikissa, Risto vaikutti järjestön hallituksessa. Hän sai tinkimättömällä linjallaan toisinaan aikaan yhteentörmäyksiä, joista Helsingin kollegat vähän huokailen kertoivat.

Muisto Riston puolison **Jaana Airaksisen** ja viiden tehtäviinsä valmistautuvan kehitysyhteistyöntekijän kohtaamisesta keväällä 1997 huvittaa nyt neljännesvuosisata myöhemmin meitä molempia.

Airaksinen veti siihen aikaan Maailman kauppajärjestö WTO:n toimii paneutuvaa Maailmankaupparyhmää. Hän osallistui Kepan uusien työntekijöiden perehdytykseen kertomalla meille Maailmankaupparyhmän tavoitteista ja toiminnasta. Esityksensä perään hän kysyi, miten itse olimme ajatelleet tulevissa tehtävissämme vaikuttaa WTO:hon. Näppärin viisikostamme vastasi, että aikoo seurata ja raportoida. Me loput häkellyimme kysymyksestä, jonka tähtäin tuntui asettuvan korkealle päidemme yläpuolelle.

Globalisaatiokriittinen kansalaisaktivismi kasvoi 1990-luvun lopulla ja näytti voimansa muun muassa Seattlen mielenosoituksissa vuosituhanen taitteessa.

Yhteiskunnallinen todellisuus on aina enemmän tai vähemmän kaoottista.

Kehitysyhteistyössä Mosambikissa osallistuin velkojen mitätöimistä ajaneeseen velkaryhmään ja seurasin sivusta myös Maputossa hiukan kituliaasti viriävää maailmankaupparyhmää. Sekä velkaan että maailmankauppaan keskittyvässä kansalaisliikehdinnässä globaali pohjoinen toimi kätilönä, kasvattajana ja sponsorina. Paikallisesti nouseva kansalaisaktivismi paneutui luontojaan pikemmin sen kaltaisiin aiheisiin kuin maoioikeudet.

Globalisaatiokriittisen kansalaisliikehdinnän vaikutukset jäivät vähäisemmiksi kuin aikanaan toivottiin, arvioi Risto nyt. Viivan alle jäi joitakin merkittäviä torjuntavoittoja globaalissa pohjoisessa, mutta pääosin kamppailut pohjoisessa lopulta hävittiin. Ja mitä tulee globaaliin etelään: ”Useimmat aktivistit, kuten minä, ajattelivat silloin puolustavansa kolmannen maailman maita neokolonialismia vastaan. En itse nähnyt, että vapaakauppa johtaisikin Yhdysvaltain ja Euroopan valta-aseman romahtamiseen.”

5. Mikä ja kuka voi vaikuttaa?

2000-luvun alkuvuosina aloittelin työuraa ulkoministeriön virkahenkilönä, ja Risto Isomäki jatko aktiivista järjestövaikuttamista. Aihepiiri yhdisti, mutta roolit määrittivät näkökenttää, kun toinen haki julkista rahoitusta eri järjestöhankeille, ja toinen oli siirtynyt valtionhallintoon, jossa rahoituspäätöksiä valmisteltiin.

Risto oli aktiivisesti mukana suunnittelemassa eri kansalaisjärjestöjen hankkeita, joista moni sai vuosien mittaan osan rahoituksestaan kehitysyhteistyövaroista. Niissä tilanteissa, kun rahoitusta ei lupaavien alkutunnustelujen jälkeen hankkeelle myönnettykään, hänessä heräsi epäily siitä, että taustalla oli vaikuttanut joku ulkoinen, ehkä jopa ulkomainen toimija.

Byrokratian sisältä katsottuna näkökulma pysyi – jälleen – lattean maantasaisena. Omalta tarkkailupaikaltani katsottuna rahoituspäätöksissä oli kyse linjauksista, niitä tulkitsevista henkilöistä ja tilanteista. Yksi virkahenkilö tai päällikkö oli taipuvainen tiukempaan tulkintaan kuin joku toinen. Lisäksi joskus aika ja tilanne vain olivat otollisempia.

Kansalaisvaikuttajan ja virkahenkilön näkökulmia kuitenkin yhdisti ajatus valtiosta mahdollistajana. Julkisella kehitysyhteistyörahoituksella oli merkitystä useissa niistä onnistumisista, joita Risto suomalaisen kansalaisvaikuttamisen neljän-

nesvuosisadan kestäneeltä globaalilta kultakaudelta kirjassaan esittelee.

Jos hypähdetään aikajanalla hetkeksi eteenpäin, nykyhetken, mahdollisuuksien ikkuna näyttää kaventuneen.

”Kansanliikkeet ja kansalaisjärjestöt eivät voi enää käyttää valtion rahoitusta siinä määrin omilla ehdoillaan kuin 1980- ja 1990-luvulla”, Risto vertaa.

Kansalaisjärjestöjen toiminta on 2000-luvulle tultaessa muuttunut. Järjestöiltä vaaditaan rahoituksen saamiseksi suurempaa professionaalisuutta ja tiukempaa kohdentamista. Riston kaltaisen kansalaisvaikuttajan näkökulmasta se heikentää suomalaista kansalaisyhteiskuntaa ja ruohonjuuritason toimintaa ylipäänsä.

6. Kenen joukoissa seisot?

Tammikuussa 2004 Maailman sosiaalifoorumi järjestettiin ensimmäistä kertaa muualla kuin Brasilian Porto Alegressa. Risto Isomäki oli mukana joissakin niistä taustakeskusteluista ja tapaamisista, jotka onnistuivat tuomaan Maailman sosiaalifoorumin Intian Mumbaihin.

Hän ajoittaa Mumbain sosiaalifoorumiin myös suomalaisen kansalaisvaikuttamisen globaalien kultakauden kunniakkaan päätöskohdan. Suomalaisilla toimijoilla oli sormensa pelissä. Foorumin järjestämisellä puolestaan oli merkittäviä ja kauaskantoisia vaikutuksia Intian sisäpolitiikkaan, minkä taloustieteen nobelisti **Amartya Sen** ja belgialainen taloustieteilijä **Jean Drèze** ovat todistaneet teoksessaan *An Uncertain Glory*. Suuri kirjo intialaisia, keskimäärin eripuraisia liikkeitä ja puolueita oli ikään kuin pakotettu yhteiseen projektiin. Samalla syntyi yhteyksiä brasilialaisiin kansalaisyhteiskunnan toimijoihin. Globaali etelä tapaili yhteistä säveltä, jota maailman suurien kehitysongelmien ratkaiseminen vaatii vähintään yhtä paljon kuin globaalien pohjoisen ja globaalien etelän yhteistyötä.

Risto ei osallistunut enää itse sosiaalifoorumiin. Edeltäneiden vuosien intensiivinen aktivismi oli ajanut hänet siinä määrin piippuun, että tahtia oli pakko rauhoittaa. Itse olin vähän sattumalta mukana Mumbaihin matkustaneen ulkoministeri **Erkki Tuomiojan** (sd) matkaseurueessa. Mumbain Holiday Inn -hotellissa järjestettiin globalisaation hallintaan pyrkieneen Helsinki-prosessin konferenssi. (Nyt puhumme sattumalta saman ketjun hotellin aulakahvilassa, Risto rekisteröi yhteensattuman).

Suomeen palattiin Keski-Aasian kautta, monimutkaisen matkareitin vuoksi yksityiskoneella. Jossakin kohtaa Aasian yläpuolella ministeristä, hänen avustajistaan, virkakunnasta ja toimittajista koostunut seurue intoutui laulamaan suomalaisen poliittisen laululiikkeen klassikoita. Matkassa oli sitä ikäluokkaa, että moni muisti sanat.

7. Miten aktivismi muuttuu?

Syys-lokakuussa 2023 Fingon ja suomalaisten järjestöjen *Toimi koska voit* -kampanja kannusti kansalaisvaikuttamiseen. Missä Risto Isomäki näkee kansalaisvaikuttamisen voiman ja heikkoudet nykyään?

Siitä oikeastaan puhuttiin heti aluksi. Tämän hetken nuorilla ja opiskelijoilla on enemmän sekä yksityisiä että yleisiä huolia kannettavanaan kuin 1980-luvulla. Toisaalta suomalainen yhteiskunta on edelleen hyvin turvallinen paikka toimia.

Globaalien vaikuttamisen tavoitteissa korostuu ilmasto. Koronapandemia osui huonoon aikaan, Risto pahoittelee: **Greta Thunbergin** käynnistämä nuorten ja koululaisten ilmastoliike ei ehtinyt saavuttaa niitä tuloksia, joihin se olisi ilman pandemiapysähdystä hyvin todennäköisesti yltänyt. Momentumin elvyttäminen on vaikeaa etenkin epävakassa maailmantilanteessa. Mutta ilmaston lämpeneminen nostaa uuden ilmastonmuutokseen liittyvien kansanliikkeiden aallon, hän uskoo, ehkä piankin.

Sosiaalinen media on tuonut sekä vahvuuksia että heikkoutta. Näkyvyyden saaminen vaatii aiempaa vähemmän resursseja ja rahaa, esimerkiksi aiempina vuosikymmeninä iso menoerä postimaksut ovat jääneet pois. Heikkoutena on, että somevaikuttaminen usein perustuu eleille. Eleisiin liittyy tietty lyhytjänteisyys ja vähäinen paneutuminen varsinaisten vaikutusten seurantaan.

Entä oma toiminta?

Risto kertoo olevansa parhaillaan mukana kolmessa erittäin kiinnostavassa hankkeessa. Yksi on intialais-suomalaisista yhteistyötä aurinkoenergian tutkijoiden ja aktivistien kesken: siinä on 11 osaprojektia. Toinen liittyy afrikkalaisten puulajien marulan ja baobabin istuttamiseen ilmastonmuutoksen torjumiseksi. Kolmas on *Amazonia ei saa kuolla* -kampanja, jossa fokus on nyt sademetsien reuna-alueilla.

Hän kuvaa hankkeita yksi kerrallaan, selvästi innostuen. Rohkaisevia asioita on meneillään. •

SULJETTU 28,5 %*

TUKAHDUTETTU 42,2 %

ESTETTY 14,9 %

KAVENNETTU 11,3 %

AVOIN 3,2%

* Osuudet perustuvat Civicus Monitorin viisiportaiseen mittariin ja Maailmanpankin väestötilastoihin vuodelta 2021.

Kansalais-vaikuttamisen tila on kaventunut

Viime vuonna vain kolmisen prosenttia maailman ihmisistä eli maissa, joissa he saivat vapaasti kokoontua, perustaa yhdistyksiä ja ilmaista mielipiteensä ilman viranomaishäirintää. Vastaavasti useampi kuin kaksi kolmesta ihmisestä asui maissa, joissa yhteiskunnallinen vaikuttaminen oli lähes tai täysin kiellettyä.

10

YLEISINTÄ TAPAA RIKKOA KANSALAIKVAPAUKSIA

LÄHDE: CIVICUS MONITOR, 2023.

HÄIRINTÄ

MIELENOSOITTAJIEN VANGITSEMINEN

PELOTTELU

RAJOITAVA LAINSÄÄDÄNTÖ

TOIMITTAJIIN KOHDISTUVAT HYÖKKÄYKSET

MIELENSOITUSTEN HÄIRINTÄ

SENSUURI

IHMISOIKEUS-PUOLUSTAJIEN HAASTAMINEN OIKEUTEEN

IHMISOIKEUS-PUOLUSTAJIEN VANGITSEMINEN

TOIMITTAJIEN VANGITSEMINEN

Tulevaisuuden TOIVOT

Zimbabwelaiset jättivät Robert Mugaben lähes 40 vuotta kestäneen valtakauden toiveikkaina taakseen kuusi vuotta sitten. Odotukset ovat sen jälkeen ohentuneet. Hararessa asuva toimittaja Hanne-Mari Tarvonen tapasi zimbabwelaisia opiskelijoita ja tutustui heidän arkeensa ja ajatuksiinsa tulevaisuudesta.

Faith Mawanda, Simbarashe Nyamasi ja Nyasha Ngandu ovat zimbabwelaisia opiskelijoita. Mawanda ja Nyamasi asuvat Chitungwizassa, pääkaupunki Hararen kylkeen 1980-luvulla kasvaneessa kaupungissa, jonka lempinimi on *Chi Town*. Ngandun kotitalo puolestaan sijaitsee Hararen keskikilokkaisella Kamfinsan alueella.

Opiskelijan arkea leimaavat toimeentulohuolet ja jatkuvat sähkökatkot. Työllistyminen kotimaassa olisi opiskelijoiden toiveissa, mutta he ovat valmiita muuttamaan ulkomaille, jos työllisyystilanne Zimbabwessa ei kohene.

Ehkä sitten Etelä-Afrikkaan

Faith Mawanda, 22, opiskelee neljättä vuotta sairaanhoitoa Zimbabwen yliopistossa Hararessa. Hänen tavoitteensa on valmistua vuoden kuluessa.

Mawanda asuu äitinsä sekä 15- ja 18-vuotiaiden siskojensa kanssa parinkymmenen kilometrin päässä Chitungwizan kaupungin laitamalla kahden huoneen talossa. Kauniisti hoidetulla pihamaalla kasvaa avokado- ja mangopuita sekä vihanneksia. Perheellä on myös kanoja.

Mawanda herää joka aamu ennen viittä, jotta hän ehtisi puoli kuudeksi ainoaan läheltä lähtevään paikallisbussiin. Chitungwizan pääbussiaukiolla Mawanda vaihtaa Hararen keskustaan vievään bussiin, minkä jälkeen hän vielä kävelee puoli tuntia Parirenyatwan sairaalaan. Perillä Mawanda on kello kahdeksan.

Iltapäivällä kotimatka saattaa kestää vieläkin kauemmin.

Mawandan perhe asui aiemmin maaseudulla. Kun Mawanda oli 12-vuotias, hänen äitinsä päätti muuttaa kaupunkiin, jotta lapset voisivat käydä koulua. Äiti

Faith Mawanda näkee tulevaisuutensa Etelä-Afrikassa, jossa sairaanhoitajalle maksetaan monin verroin parempaa palkkaa kuin Zimbabwessa.

pelkäsi, että maaseudulla tytöt olisi naitettu ennen 16 vuoden ikää.

Mawandan perhe on köyhä, eivätkä hänen yliopisto-opintonsa olisi toteutuneet ilman kansainvälisen Rokpa-järjestön tukea. Mawanda valittiin aikoinaan 25 vähävaraisen opiskelijan ohjelmaan, joka kustansi hänen kolmen ensimmäisen opiskeluvuotensa lukukausimaksut. Nyt järjestön saama rahoitus on tyrehtynyt, eikä sillä ole enää mahdollisuuksia tukea opiskelijoita.

Mawandan opinnot maksavat vuodessa noin 1 500 Yhdysvaltain dollaria. Perhe yrittääkin säästää rahaa, jotta hän saisi suoritettua opintonsa loppuun. Äidin sisko ja veli auttavat toisinaan. Kun viralliset tukimuodot puuttuvat, perheen apu on tärkeää.

”Muutaman vuoden työskentelyn jälkeen haluan ehkä opiskella lisää – joko tehdä tutkimusta tai suorittaa maisterin tutkinnon.”

Nyt opintoihin kuuluvat kliinisen hoitotyön kurssit eivät sisällä riittävästi käytännön harjoittelua. Lisäksi opetus-sairaalan olosuhteissa on puutteita, Mawanda sanoo.

Hän näkee tulevaisuutensa ulkomailla: Zimbabwea julkisessa sairaalassa työskentelevän sairaanhoitajan kuukausiansio on keskimäärin 80 dollaria ja rajan takana Etelä-Afrikassa noin 1 500 dollaria. Zimbabwea palkka maksetaan maan omalla epävakaaalla dollarilla, mikä entisestään heikentää tilannetta.

”Toki haluaisin asua kotimaassani, jos vain löytäisin kunnollisen työn.”

Yhteisön tuella yhteisön puolesta

Myös **Simbarashe Nyamasi**, 25, asuu Chitungwizan kaupungissa, vaikkakin omillaan pienehkössä huoneessa. Hän opiskelee politiikkaa ja julkishallintoa Midlandsin valtionyliopistossa Gwerun kaupungissa keskisessä Zimbabwea.

Nyamasi on juuri suorittanut harjoittelujaksonsa Greatside Collegessa Hararessa ja pitää taukoa opiskelusta.

Taloudellisesti Nyamasin tilannetta helpottaa se, että hän asuu ystävänsä perheen omistamassa talossa eikä hänen tarvitse maksaa Chitungwizassa asumisestaan vuokraa. Sähkö, vesi ja ruoka kuitenkin maksavat, kuten myös opiskelu ja asuminen Gwerussa.

Faith Mawandan tavoin Nyamasi on saanut opintoihinsa tukea Rokpa-järjestöltä, mutta jatkorahoitusta ei ole nyt luvassa. Siksi hän etsii töitä.

Nyamasi opiskelee politiikkaa, koska hän haluaa muuttaa kotimaassaan vallitsevaa järjestelmää. Julkinen terveydenhuolto on rapautunut, ihmisoikeustilanne heikentynyt ja korruptio yleistä.

Nyamasin mukaan poliittisen järjestelmän ymmärtämiseksi on tärkeää perehtyä myös oikeustieteeseen. Hänen mielestään Zimbabwea ei pelkällä tietotaidolla saavuta hyvää elämää.

Simbarashe Nyamasi opiskelee politiikkaa, jotta voisi muuttaa kotimaassaan vallitsevaa järjestelmää.

Julkinen terveydenhuolto on rapautunut, ihmisoikeustilanne heikentynyt ja korruptio yleistä.

”Työmahdollisuuksia ei juuri ole, joten valmistumisen jälkeen monet nuoret jäävät asumaan vanhempiensa luokse.”

Jos Nyamasi ei löydä työtä Zimbabwea, hän on valmis harkitsemaan ulkomaille muuttoa hankkiakseen lisäkoulutusta ja kartuttaakseen kokemusta.

”Mutta palaisin takaisin Zimbabween, haluan elää täällä. Yhteisöni on auttanut minua, ja minä puolestani haluan auttaa edes muutamia ihmisiä, jotta heillä

olisi mahdollisuus edetä vähävaraisilta alueilta eteenpäin elämässään.”

Haaveissa oma yritys

Nyasha Ngandu, 22, opiskelee neljättä vuotta henkilöstöhallintoa Zimbabween yliopistossa.

”Henkilöstö voi olla organisaatiossa erinomainen kilpailuetu. Jos perustan tulevaisuudessa yrityksen, haluan tuntea henkilökuntani osaamisen sekä heidän vahvuutensa.”

Ngandun koti sijaitsee Hararessa keskiluokkaisella Kamfinsan alueella. Talossa asuu Ngandun vanhempien ja kahden sisaruksen lisäksi muutama sukulainen lapsineen. Ngandun vanhemmat ovat huolehtineet hänen luku-kausimaksuistaan. Isä myös kuljettaa tyttärtään yliopistolle ja takaisin kotiin.

”Zimbabwea nuorten on turvauduttava vanhempiensa tai muun perheen

Nyasha Ngandu haluaa perustaa henkilöstöalan konsulttiyrityksen ja työskennellä myös ulkomailla.

tukeen, koska heidän on vaikea löytää kunnollisia töitä”, Ngandu sanoo.

”Nuorten työllistyminen on haastavaa, koska monet työnantajat suosivat kokeneita työntekijöitä. He myös palkkaavat todennäköisimmin perheellisiä työntekijöitä: he ajattelevat, että lasten vanhemmat tarvitsevat enemmän työtä kuin nuoret.”

Ngandu itse toivoo tulevaisuudessa työllistyvänsä omissa konsulttiyrityksessä. Hän haluaa työskennellä ensin Zimbabwea ja myöhemmin ulkomailla, mahdollisesti Afrikan mantereen ulkopuolella.

”Haluan hankkia työkokemusta ja verkostoitua mahdollisimman paljon.”

ITSEVALTIUDEN PERINTÖ JATKUU

ZIMBABWE sijaitsee eteläisessä Afrikassa. Se itsenäistyi vuonna 1980. Britannian entisen siirtomaan talous perustui maatalouteen, ja Zimbabwea pidettiin Afrikan vilja-aittana.

Itsenäistymisestä lähtien Zimbabwea on hallinnut yksi puolue eli African National Union Patriotic Front (ZANU-PF). Vuonna 2017 puolue syrjäytti maan pitkäaikaisen itsevaltaisen presidentin **Robert Mugaben**.

Mugaben tilalle nousi aiemmin hänen oikeana kätenään toiminut armeijan entinen kenraali **Emmerson Mnangagwa**. Kymmenet tuhannet ihmiset juhlivat kaduilla poikkeuksellisen rauhallista vallanvaihtoa. Mugabea syytettiin maan talouden kurimuksesta. Hän itse selitti ongelmia länsimaiden asettamalla talouspakotteilla.

ZANU-PF voitti järjestelyiltään kyseenalaistetut presidentin- ja parlamenttivaalit elokuussa 2023 ja jatkaa vallassa.

ITSENÄISTYMISEN jälkeen Zimbabwea ei ole kattavasti panostettu infrastruktuurin, peruspalveluiden eikä koulutuksen kehittämiseen. Vuoden 2008 hyperinflaation jälkeen maassa otettiin käyttöön Yhdysvaltain dollari.

Viime aikoina Zimbabween talous on kohentunut, mutta heikko hallinto ja korruptio luovat yhä epävakautta. Noin 85 prosenttia zimbabwealaisista työskentelee epävirallisilla työmarkkinoilla. Harmaa talous muodostaakin noin 40 prosenttia maan bruttokansantuotteesta.

Zimbabwea asuu vajaat 16 miljoonaa ihmistä. Maastamuutto kiihtyi erityisesti 2000-luvun taitteen maareformin jälkeen, kun sadat tuhannet zimbabwealaiset muuttivat maasta etenkin naapurimaahan Etelä-Afrikkaan. Zimbabwealaisia asuu myös Euroopassa, Pohjois-Amerikassa ja Australiassa. Ulkomailla asuvien zimbabwealaisten kotimaahansa lähettämät

rahat kattavat noin kymmenyksen maan bruttokansantuotteesta.

Viennissä maataloustuotteet ovat vaihtuneet kaivannaisiin. Virallisesti Zimbabween viennistä noin 32 prosenttia muodostuu kullasta, kun taas timantin ja platinan osuus on muutama prosentti. Useat raportit kuitenkin vahvistavat, että maasta viedään kuukausittain kultaa ja timantteja epävirallisesti miljoonien dollarien arvosta.

Solar Foodsin
toimitusjohtaja
Pasi Vainikka
esittelee soleiiniksi
nimettyä proteiinia.

RATKAISUJA ILMASSA

Suomalainen elinkeinoelämä luottaa vihreän siirtymän mahdollisuuksiin. Joukko suomalaisyrityksiä esitteli ratkaisujaan YK:n ilmastokokouksessa Dubaissa, yhtenä esimerkkinä ilmasta ja sähköstä tuotettu proteiini.

Maailman kestävimmin tuotettu proteiini on tulossa markkinoille lähiaikoina. Mikä hienointa, tämä ruokatuotteisiin lisättävä ruskea pulveri tulee Suomesta.

Kyse on startup-yritys Solar Foodsin patentoimasta ruokainnovaatiosta, joka on herättänyt huomiota mediassa ja sijoittajissa.

Huomio ei ole ihme, sillä soleiiniksi nimettyä proteiinia tuotetaan käytännössä ilmasta ja sähköstä, ilman viljelysmaata tai tuotantoeläimiä.

Yrityksen toimitusjohtaja **Pasi Vainikka** vastaa puhelimeen lokakuun torstai-iltana. Yrityksen osakeanti, jonka minimimitavoite on 1,8 miljoonan euron rahoitus, on alkanut edellisena päivänä. Haastattelu sovitaan viikonlopun yli, maanantaiksi.

Maanantaina koossa onkin jo melkoinen potti, noin 2,5 miljoonaa euroa. Pariissa viikossa osakeanti sulkeutuu, kun sen kahdeksan miljoonan euron enimmäismäärä täyttyy. Puhelimessa Vainikka suhtautuu miljooniin aika rauhallisesti.

”Meille oleellisinta osakeannissa on se, että suomalaiset pääsevät hyötymään tehtaamme käynnistymisestä ja yrityksemme saamasta isosta avustuksesta.”

Vainikka viittaa Business Finlandin myöntämään 34 miljoonan euron avustukseen, jonka Solar Foods on saanut piakkoin Vantaalla käynnistyvään Factory 01-tehtaaseen. Kaikkiaan tehtaan rakentaminen on ollut 40 miljoonan euron investointi.

Katse liiketalouteen

Tehtaasta Pasi Vainikka on innoissaan.

”Tehtas osoittaa, että tuote on skaalattavissa sellaiseen kaupalliseen ja teolliseen mittakaavaan, jossa soleinia voidaan tuottaa tonnettain.”

Tehtaan valmistuminen on yritykselle merkkipaalu, mutta Solar Foodsin tavoittelema ruokavallankumous on vasta alussa.

”Nyt kun siirrymme kaupalliseen vaiheeseen, meitä ei enää mitata potentiaalini vaan näkyvän liikevaihdon ja taloudellisen kannattavuuden kautta. Siihen yritys seuraavaksi panostaakin.”

Ensimmäisen uuseliintarvikelupansa Solar Foods sai viime vuonna Singaporesta, jossa on jo maisteltu soleiinista, suklaasta ja kasviöljystä valmistettua jäätelöä. Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen byrokratiassa lupapaperit etenevät hitaammin.

Singaporen valtion kutsumana Vainikka myös matkasi marraskuun lopussa alkaneeseen YK:n ilmasto-

Soleinia valmistetaan ilmasta ja sähköstä.

kokoukseen Dubaihin, jossa hän oli mukana keskustelemassa tulevaisuuden ruoantuotannosta.

Globaalit ilmastomessut

Dubain ilmastokokoukseen suuntasi moni muukin. Järjestäjien mukaan kokoukseen odotettiin peräti 70 000 osallistujaa.

YK:n vuosittaisissa ilmastokokouksissa valtioiden väliset neuvottelut tiivistyivät pariviikkoisen kokouksen loppupuolella. Kokouksen alkuun on

Soleiinia valmistetaan bioreaktorissa kaasufermentointitekniikalla. Toimitusjohtaja Pasi Vainikka esittelee Solar Foodsin laboratoriota.

syntynyt massiivinen oheistapahtuma – eräänlaiset globaalit ilmastomessut.

”Se on valtava yritysten, tutkijoiden, asiantuntijoiden ja investoijien kokoon-tuminen”, kuvaa suomalaisen ilmasto-businessverkoston Climate Leadership Coalitionin toimitusjohtaja **Tuuli Kaskinen**.

Dubain kokoukseen parikymmentä suomalaista yritystä pystytti ensi kertaa oman paviljongin. Kaskinen veti paviljonkihankkeen ohjausryhmää ja kertoo suomalaisyritysten ihmetelleen,

miksei vastaavaa paviljonkia ole ollut jo aiemmin.

”Edellisessä kokouksessa valtuus-kuntamme jäsen sanoi, että pitäähän meidän saada työmme esiin. Täällä ovat kaikki nykyiset ja myös potentiaaliset asiakkaamme, joille meidän teknolo-giamme olisi kiinnostava ratkaisu.”

Kunnianhimo on eduksi suomalaisyrityksille

Ilmastokokouksen pääasia on neuvot-teleminen. Oheistapahtuman tutkijat,

järjestöt ja yritykset haluavat kuitenkin, että myös niiden ääni kantaa neuvotte-lupöytiin.

”Yksi paviljonginkin tavoitteista on tukea Suomen ja EU:n neuvottelijoita heidän työssään. Kokous järjestetään sopimuksia ja niihin kirjattavaa sääntelyä varten, mutta on myös tärkeää, että pohjoismaalainen ja suomalainen teollisuus näkyy tapahtumassa omilla viesteillään”, Tuuli Kaskinen sanoo.

Yritysten osallistuminen ilmastoko-ukouksiin on herättänyt myös kritiikkiä.

Esimerkiksi viime vuoden Egyptin kokoukseen osallistui yli 600 öljy- ja kaasuyhtiöiden edustajaa.

Poikkitieteellisen BIOS-tutkimusyk-sikön ympäristöpolitiikan tutkija **Ville Lähde** kertoo, että takavuosina useita ilmastokokouksia johtanut **Christina Figueres** turhautui vastikään fossiili-yritysten rooliin neuvotteluissa.

”Hän totesi, että jos nämä yritykset eivät ole rakentavia ja liikkeellä aidosti hyvällä tahdolla, niitä ei pitäisi päästää kokoukseen lainkaan.”

Mutta hyvä tahto on aitoa, korostivat Dubaihin matkanneet suomalaisyritykset.

Esimerkiksi Kaskisen edustaman CLC:n yritykset muodostavat 70 prosenttia Helsingin pörssin markkina-arvosta, ja ne tukevat vankasti vuonna 2015 solmittua Pariisin sopimusta ja 1,5 asteen tavoitetta.

Samaan tavoitteeseen on sitoutunut Elinkeinoelämän keskusliitto.

”Suomen yritykset ovat maailmassa niitä, joilla on puhtaampia ratkaisuja. Mitä nopeammin fossiilisesta ener-giasta luovutaan, sitä parempi on myös suomalaisten kilpailuasema. Suomessa toivotaan tiukkaa ja eteenpäin kurkot-tavaa ilmastopolitiikkaa”, sanoo EK:n johtava asiantuntija **Janne Peljo**.

Suurin mahdollisuus energiantuotannossa

Millaiset yritysten ilmastoratkaisut sitten vetävät maailmanmarkkinoilla?

Tuuli Kaskisen mukaan isoin muutos tapahtuu aloilla, joissa ilmastoalan jälki on suurin eli energiantuotannossa.

”Energiateollisuudessa muutos on myös itsestäänselvyys. Yhtiöissä ei mie-titä, irtaannutaanko fossiilisesta ener-giasta vai ei. Kyse on enää siitä, miten nopeasti se pystytään tekemään.”

Venäjän helmikuussa 2022 aloittama hyökkäyssota Ukrainassa on vauhdittanut irtautumista fossiilisista polttoai-neista, mutta sillä on ollut kääntöpuo-lensa. Sodan laukaisema energiakriisi on tuottanut öljy-yhtiöille ennätysvoit-toja ja saanut ne ottamaan aikalisää ilmastotoimissaan.

Myös suomalainen Neste teki viime vuonna miljardituloksen öljytuotteil-laan. Yhtiö on kuitenkin muuttunut entisestä raakaöljyn tuottajasta maail-man suurimmaksi uusiutuvan dieselin valmistajaksi, jonka tavoite on olla hiili-neutraali vuoteen 2035 mennessä. Yhtiö selvittää luopumista öljynjalostuksesta kokonaan.

”Nykyjärjestys on mieletön”

Yritykset käyvät ilmastomuutoksen vas-taista taistelua kahdessa ryhmittymässä.

Osa on luonut menestyksensä van-hassa maailmassa ilman ilmastohuolia. Ne seuraavat tilannetta taustalla ja muuttavat toimintaansa vaihtelevalla menestyksellä. Taistelun kärjessä ovat yritykset, joiden olemassaolo perustuu ilmastotoimiin ja vihreään siirtymään.

Solar Foodsilla on soleiini, jolla se pyrkii proteiinituotteiden 2 000 miljardin euron maailmanmarkkinoille. Viestinnässään yritys korostaa, että nykyinen ruoantuotanto kattaa neljän-neksen kaikista ihmisen toiminnasta aiheutuvista kasvihuonepäästöistä.

Suomalaisyhtiö Betolar puolestaan pyrkii vähentämään rakentamisessa sementin osuutta betonissa. Sementti on lentoliikennettäkin suurempi haitta ilmastolle. Betolar kehittää valmistus-tapoja, joilla betoniin saadaan ainesosia paikallisen teollisuuden sivuvirroista.

”Nykyjärjestys on mieletön. Jossain viedään kaatopaikalle rakentamisessa käyttökelpoista tavaraa, mutta naapuri-pitäjässä louhitaan kalkkikiveä, joka pol-tetaan ja siten vapautetaan CO-kakokset ilmaan”, sanoo Betolarin kaupallinen johtaja **Ville Voipio**.

Betolar tavoittelee jalansijaa Suo-men ja Euroopan lisäksi Lähi-idässä ja Aasiassa. Yrityksen toiminnan keskiössä ovat osaaminen ja teknologia.

”Meillä ei ole tehtaita, mutta meillä on laboratorioita ja tohtoritason tut-kijoita”, Voipio kertoo yrityksen tutki-mukseen ja lisensointiin perustuvasta liiketoiminnasta.

Toiveena selvä signaali

Solar Foods ja Betolar ovat kohdanneet tiellään myös hidasteita. Ne ovat tur-hauttaneet, koska ilmastotoimilla on kiire.

YK:N ILMASTOSOPIMUKSEN KÄÄNNEKOHTIA

1992

YK:n ilmastomuutosta koskeva puitesopimus solmittiin Rio de Janeirossa vuonna 1992. Sen mukaan päävastuu päästöjen vähentämisestä kuuluu rikkaille teollisuusmaille.

1997

Puitesopimusta täydennettiin vuonna 1997 niin sanotulla Kioton pöytäkirjalla. Se oli ensimmäinen oikeudellisesti sitova kansainvälinen sopimus kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi.

2009

Kööpenhaminan kokouksessa ei saatu aikaan uutta globaalia ilmastosopimusta. Niin sanottua Kööpenhaminan julistusta pidettiin liian löyhänä.

2010–2011

Vuonna 2010 Meksikon Cancúnin kokouksen sopimustekstissä mainittiin ensimmäistä kertaa 1,5 ja kahden asteen tavoitteet. Vuonna 2011 Etelä-Afrikan Durbanissa uuden sopimuksen takarajaksi sovittiin vuosi 2015.

2015

Pariisin ilmastosopimus on yhä ilmastomuutoksen vastaisen työn tärkein kansainvälinen merkkipaalu. Kattavan ja sitovan sopimuksen tavoite on rajata ilmaston lämpeneminen alle kahteen – ja mieluiten puoleentoista – asteeseen verrattuna esiteolliseen aikaan. Sopimus koskee vuoden 2020 jälkeistä aikaa.

2017

Vastavalittu presidentti **Donald Trump** ilmoitti, että Yhdysvallat irtautuu Pariisin ilmastosopimuksesta. Yhdysvallat liittyi takaisin sopimukseen tammikuussa 2021.

2023

Dubain ilmastokokouksessa tärkeintä on Pariisin sopimuksen ensimmäinen viisivuotistarkastelu. Sen perusteella osapuolten on tarkoitus laatia uudet päästövähennystavoitteensa. Kokouksessa linjataan myös erityisesti kehittyviin maihin suunnattavan vahinkojen ja menetysten rahaston toimintaa.

Soleiinista, suklaasta ja kasviöljystä valmistettua jäätelöä.

Singaporessa Solar Foods sai soleiinille uuselintarvikeluvan vuodessa.

”Samassa ajassa EU:n viranomaiset eivät saaneet luettua edes yrityksen lupahakemusta”, Pasi Vainikka kertoo.

Betolar puolestaan on törmännyt eri maissa rakennussääntelyyn, jonka mukaan betonissa tulee olla tietty osuus sementtiä – eli sementtiä, joka mahdollisesti kiellettäisiin, jos se keksittäisiin nyt.

”Onko meillä ihmiskuntana varaa sääntelyyn, joka estää uuden teknologian käyttöönoton?” Voipio pohtii.

Vainikka ja Voipio suhtautuvat kuitenkin toiveikkaasti kansainväliseen ilmastopolitiikkaan. Päätäjiltä tarvitaan voimakas signaali, että suuntana on luonnon kanssa tasapainossa eläminen, Vainikka sanoo.

”Teknologia kehittyi nopeasti, eikä muutos jatkossa hidastu vaan kiihtyy. Päätäjien on pysyttävä ajan tasalla mahdollisuuksista.”

Voipion mukaan lainsäädäntö on mahdollistanut onnistuneita vihreitä läpilyöntejä yhteiskunnissa.

”Ilmastokokouksessa voi syntyä linjauksia, jotka päätyvät sääntelyn pohjaksi.”

Utuinen näkymä tulevaisuuteen

Jos ilmastonmuutosta halutaan hillitä talouden avulla, yrityksiä pitäisi kyetä vihreään kasvuun. Murroksen pitäisi lisäksi tapahtua erittäin nopeasti.

”Puhtaiden ratkaisujen investointitahti on ennennäkemätön. Näitä investointeja on tehty nopeammin ja suuremmalla volyymilla kuin koskaan, mutta sekin on yhä riittämätöntä suhteessa Pariisin sopimuksen tavoitteisiin”, sanoo EK:n Janne Peljo.

Utuinen näkymä markkinoilla ei tiedä hyvää ilmastolle. Korkea inflaatio ja korkotasoa haittaavat ennen kaikkea vihreitä investointeja, mikä näkyy Peljon mukaan epävarmuutena ja aikalisinä.

”Juuri siksi Dubain ilmastokokoukselta tarvitaan vahva viesti siitä, että valtiot painavat kovaa vauhtia eteenpäin vihreässä siirtymässä huolimatta geopoliittisten jännitteiden ja elinkustannusten nousun aiheuttamista haasteista.”

Ymmärretäänkö laajuus?

Myös BIOSin Ville Lähde muistuttaa, ettei ilmastopolitiikka etene ilman kan-

salaisyhteiskunnan ja poliittisten päättäjien painetta. Yksittäisten yritysten sijaan kyse on systeemitason ja infrastruktuurien kokoisesta ongelmasta.

”Yritykset ovat yksi tärkeä kanava, jossa paineella on vaikutusta. Toivon merkkejä on aina löydettävissä ja poimittavissa, mutta kokonaisuudessaan yhteiskunnan aineenvaihdunta ei ole kääntymässä tarpeeksi nopeasti.”

Lähteen mukaan kestävyyssiirtymässä yhteiskuntien vastuussa vedotaan usein talousajatteluun. Sanotaan, ettei yhteiskunnilla ole varaa muutoksiin vaan niiden tehtävä on laatia hyvää lainsäädäntöä yrityksille, jotka sitten huolehtivat tarvittavista toimista. Hänen mielestään valtioilla pitäisi olla ilmastosiirtymässä nykyistä suurempi koordinoiva rooli.

”Tämä korostuu nyt, kun ilmastotoimilla on kiire ja samaan aikaan pitäisi tapahtua vastaavia muutoksia yhteiskunnan eri sektoreilla. Jos muutos toteutetaan totutulla tavalla ja keskinäisen kilpailun olosuhteissa, hukataan todennäköisesti mahdollisuuksia.”

Lähde näkee, että yrityksissä suhtaudutaan aiempaa myönteisemmin tiukkaan ilmastopolitiikkaan. Hän kuitenkin epäilee, ymmärretäänkö yrityksissä aidosti toimien kiireellisyys tai Suomen ilmastotavoitteiden mittaluokka.

”Että todella pyrittäisiin hiilineutraaliksi vuonna 2035 ja sen jälkeen vielä hiilinegatiiviseksi”.

Tiukka ilmastopolitiikka sopii yrityksille, kunhan se on ennakoitavaa, CLC:n Tuuli Kaskinen sanoo. Tämä oli myös verkoston viesti viime kevään hallitusneuvottelijoille.

”Yritysten täytyy tietää, mihin suuntaan ollaan menossa ja millä vauhdilla. Siksi vuonna 2022 säädetyn ilmastolain kehikko on yrityksillemme tärkeä. Hyvä asia on, että siinä kehikossa aiotaan myös pysyä.” •

Artikeln finns på svenska på **Kehitys – Utvecklings webbplats kehityslehti.fi**.

Artikeln finns på svenska på **Kehitys – Utvecklings webbplats kehityslehti.fi**.

JOHAN EHRSTEDT

Suhde uskontoon ei selitä Bangladeshia

ITSENÄINEN Bangladesh täytti pari vuotta sitten viisikymmentä vuotta. Nykyään maailman kahdeksanneksi väkirikkain valtio, toiseksi suurin valmisvaatteiden viejä ja mikroluottojen syntypaikka nousi maailman tietoisuuteen vuonna 1971, kun se itsenäistyi Pakistanista verisen sodan jälkeen.

Muslimienemmistöisen Bangladeshin syntyä on pidetty ei-uskonnollisen nationalismin voimannäyttönä. Pakistanin islamilaisen valtion hylkäämisen lisäksi uuden tasavallan perustuslakiin kirjattiin sekularismin periaate. Vain joitakin vuosia myöhemmin maan armeija otti vallan. Sotilaspresidenttien kausi kesti 15 vuotta. Sinä aikana sekularismin periaate perustuslaissa korvattiin uskolla Allahiin ja islam julistettiin valtionuskonnoksi. Näiden tapahtumien seurauksena selitysmalli Bangladeshista sekulaarin liberalismiin ja islamilaisen fundamentalismin välisen kamppailun näyttämönä on saanut vankan aseman.

Maan kaksi pääpuoluetta on tapana nähdä näiden toisilleen vastakkaisina pidettyjen aatteiden ja niihin kytkeytyvien identiteettien edustajina. Itsenäisyystaistelusta kunnian itselleen ottava Awamiliitto yhdistetään Bengalin alueen kulttuuria ja kieltä painottavaan sekulaariin nationalismiin. Maan ensimmäisen sotilaspresidentin perustama BNP-puolue nähdään puolestaan Bangladeshin valtion rajoja ja islamilaista luonnetta painottavan nationalismin äänitorvena. Puolueet vuorottelivat maan johdossa 1990-luvun alusta vuoteen 2008. Tästä eteenpäin Awamiliitto on johtanut maata yhä itsevaltaisemmin ja bruttaaleimmin keinoin.

KAHDEN kilpailevan nationalismin selitysmallissa on ongelma: se ei oikeastaan pidä paikkaansa. Ajatus siitä, että ihmisen elämänsuhteen on joko maallinen tai uskonnollinen, on myös Bangladeshin kaltaisen maan kontekstissa kestävä. Sekularismin bengalinkielinen vastine, *dharmanirapeksatā*, tarkoittaa neutraalia suhtautumista uskontoihin. Käytännössä Bangladeshissa sekularismin katsotaan merkitsevän uskontojen yhdenvertaista kohtelua, ja sitä käytetään synonyyminä uskonnollisen etnosentrisyyden vastaisuudelle. Maassa onkin paljon niin hartaita kuin tapamuslimeja, jotka suhtautuvat vähintäänkin neutraalisti maan vähemmistöuskontojen edustajiin.

Läheltä tarkasteltuna myös politiikan kahtiajako näyttää kovin erilaiselta. Oppositioapuolue BNP:n riveissä

Ajatus siitä, että ihmisen elämänkatsomus on joko maallinen tai uskonnollinen, on kestävä.

toimii myös hinduja, vaikka puolue on menneisytydessä usein liittoutunut nyt jo kielletyn fundamentalistisen Jamaat-e-Islami-puolueen kanssa. Vallassa oleva Awamiliitto taas käyttää jatkuvasti islaminuskoon pohjaavaa retoriikkaa ja uskonnollisia symboleja sekä tekee myönnetyksiä ja yhteistyötä fundamentalistista islamin tulkintaa edustavien ryhmien kanssa. Hallitus ei ole tehnyt käytännössä mitään suojellakseen maan suurta hinduvähemmistöä siihen kohdistuvilta jatkuvilta hyökkäyksiltä, joita usein ovat lietsomassa Awamiliiton omat paikallistason johtajat.

Sekulaarin liberalismiin ja islamilaisen fundamentalismin kamppailu Bangladeshin sielusta on vetoava tarina. Suosion salaisuus on tarinan käyttökelpoisuudessa: se tarjoaa yksinkertaisen selityksen todellisuudessa mutkikkaalle historialle.

Kirjoittaja on Bangladeshin historiaan perehtynyt väitöskirjantutkija Åbo Akademin historian oppiaineesta.

NAIROBI ON LIIKKEESSÄ

Kun aurinko nousee Kenian pääkaupungissa, yli viisi miljoonaa nairobilaista lähtee liikkeelle. Liikennevirta on vähän kuin Nairobi itse: ristiriitainen ja kaoottinen, mutta yllättävän sujuvasti soljuva. Sitä kannattelee jaettu ymmärrys sumeilemattomuuden ja joustavuuden herkstä tasapainosta.

Kim Kimani kuljettaa matatua, jonka nimi on Flawless, virheetön. ”Työn suurimmat haasteet ovat polttoaineen hinnannousu ja poliisien jatkuva häirintä. Aina pitää maksaa, että pääsee jatkamaan matkaa.”

Suutari Elijah Odhiambo tuli Kiberasta junalla töihin keskustaän. Raiteilla kyyti maksaa 23 eurosenttiä eli alle puolet matatu-pikkubussin hinnasta. "Tulin nuorena maalta kaupunkiin etsimään töitä ja pääsin suutarin oppiin. Vaimo myy vihanneksia katukioskissaan. Rahat riittävät juuri ja juuri kahden lapsen koulumaksuihin."

Kiberassa asuu noin 700 000 ihmistä kahdella ja puolella neliökilometrillä. Alueen läpi kulkeva yli 120-vuotias Mombasa–Kampala-rata on oman aikansa maamerkki. Britit perustelivat kallista rakennushanketta sillä, että rautatie helpottaisi maanosan luonnonvarojen hyödyntämistä. Yli 2 500 rakentajaa kuoli rankalla työmaalla. Sen tukikohta rakennettiin viileiden vesien ylängölle, ja siitä alkoi Nairobien nousu itsenäisen Kenian pääkaupungiksi. Samaa rataa pitkin kulkee yhä työmatkaliikenne Kiberasta keskustaän.

Peter Mwangi muutti maalta kaupunkiin etsimään työtä ja monen mutkan kautta päätyi bodaboda-kuskiksi. Hän ajaa aamuseitsemästä iltaseitsemään kuutena päivänä viikossa ja tienaa 6–10 euroa päivässä. ”Toivon, että lapseni pääsevät Amerikkaan tai Eurooppaan elämään helpompaa elämää.”

Joseph Karwenji on bodaboda-kuski ja piispa. ”Muut päivät ajan, mutta sunnuntaisin menen kirkkoon saarnaamaan. Joka päivä teen Jumalan töitä.” Liikenneonnettomuudet kuuluvat toimenkuvaan. Yleensä jos joku loukkaantuu vakavasti, muut panevat keräyksen pystyyn ja yrittävät auttaa.

Precious Kaveshi kulkee kaikki matkansa matatuilla. Nyt hän tuli Westlandsista isän luota Kiberaan ystävän luo, illaksi hän palaa äidin luo Hurumaan. Hän päätti lukion viime vuonna ja haluaisi nyt jatkaa opiskelemaan matkailualaa. "Päivät ovat liian tyhjiä. Isä maksaa sisarpuolteni koulumaksuja ja pyysi minua odottamaan parempaa rahatilannetta. Haluan saada hyvän ammatin ja auttaa äidinkin pois slummista."

Nairobiissa kulkee yli 12 000 matatua, joiden omistajat ovat yksityisiä ihmisiä tai osuuskuntia. Kullakin on reittinsä mutta ei aikatauluja. Pysäkkihuutelijat, makangat, kutsuvat matkustajia kyytiin, ja kun auto on täynnä, matatu lähtee ja makanga saa 30 eurosenttiä. Mitä villimmin koristeltu matatu ja kovaäänisempi musiikki, sitä nopeammin auto täyttyy – ja sitä kalliimpi kyyti.

Nairobissa kulkee tuhansia pieniä chapchap-takseja, ja korkea työttömyys ajaa myös koulutettuja ihmisiä taksiyrittäjiksi. Diana Katuu opiskeli viestintää Jomo Kenyattan yliopistossa ja teki vuosia oman alansa pätkätöitä, kunnes seinä tuli vastaan. Hän turhautui istumaan läppärin ääressä töitä etsien, osti lainarahalla auton ja aloitti taksisovellusyrittäjänä. ”Jatkan yhä etsimistä ja aion opiskella lisää, mutta juuri nyt näin on hyvä. Päivät ovat pitkiä, mutta saan elannon ja pystymme yhdessä mieheni kanssa maksamaan kolmen tyttären koulumaksut.”

Aurinko laskee Nairobissa, mutta miljoonakaupunki ei pysähdy. Uuden tien alla, vanhalla Waiyaki Waylla jatkuu ikaikainen meno: sekatavarakauppa, kerjääminen, akrobaattien ja jonglöörien esitykset – ja ruuhka.

Artikeln finns på svenska på [Kehitys-Utvecklings webbplats](#) [kehityslehti.fi](#).

TULKIN TEHTÄVÄSSÄ

Afrikka kiinnostaa suomalaisia yhä enemmän.
Se tuntuu tutkija Liisa Laakson elämässä.

Liisa Laakso on ruskettunut. Päivetyks on Länsi-Afrikan Beninistä, jossa hän vietti viikon Villa Karossa, suomalais-afrikkalaisessa kulttuuri-instituutissa. Aluksi instituutti oli vain suomalaisille taiteen ja kulttuurin ammattilaisille, sittemmin myös afrikkalaisille.

”Ja tutkijoille, joita instituuttiin halutaan lisää.”

Sitä Laakso oli Villa Karossa pohjustamassa, ja siitä hän on selvästi mielissään.

Laakso on Pohjoismaisen Afrikka-instituutin vanhempi tutkija ja Tampereen yliopiston entinen rehtori, joka tutkii parhaillaan akateemista vapautta Afrikan yliopistoissa. Häntä kiinnostaa, mikä merkitys politiikan tutkimuksella on Afrikan maiden poliittisiin muutoksiin. Äskettäin hän perehtyi siihen, miten Afrikkaan on syntynyt kulttuuri-instituutteja ja tajusi, kuinka nopeaa niiden kasvu on ollut.

Ärhäkkäin on Kiina, joka on levittänyt Konfutse-instituuttejaan. Uusia tulokkaita ovat Turkki ja Venäjä, jolla on Russki mir -instituuttinsa. Iranin, Qatarin ja Saudi-Arabian tuella on perustettu šiialaisia ja sunnilaisia rukouskouluja ja jopa yliopistoja.

”Kyse on pehmeästä vaikuttamisesta”, Laakso selittää.

”Se on pitkäaikaista ja epäsuoraa vallankäyttöä, joka nousee nykyisissä geopoliittisissa jännitteissä merkittävästi esille.”

Sijoitus tulevaisuuteen

Päällystakki ja kassi tuolille, läppäri pöydälle. Liisa Laakso istahtaa nojatuoliin Tieteiden talossa Helsingissä ja jatkaa pohdintaansa vieraiden valtioiden instituuteista.

”Ne ovat kuin sijoituksia tulevaisuuteen”, hän toteaa.

”Esimerkiksi Kiinan instituutit sijaitsevat afrikkalaisten yliopistojen kampuksilla, mikä on nerokas tapa vaikuttaa Afrikan tulevan eliitin ajatteluun. Opitaan kiinaa ja syntyy verkostoja, ja näin Kiina voi edistää etujaan ja poliittista ideologiaansa.”

Tarjolla on myös stipendiohjelmiä: yhä useampi afrikkalainen saa koulutuksensa Kiinassa tai Lähi-idässä, jossa tarvitaan nuorta työvoimaa.

Euroopassa ajatellaan toisin. Koulutus- ja tutkimusyhteistyötä afrikkalaisten yliopistojen kanssa on, mutta Eurooppa tekee yleensä yhteistyötä kyseisten valtioiden ja opetusministeriöiden kanssa.

”Ajatellaan, että afrikkalaisilla pitää olla vetovastuu ja omistajuus”, Laakso selittää.

”Eurooppa käyttää paljon rahaa eikä näy, mutta Kiina näkyy.”

Laakson mielestä kolonialismin taakka tuntuu yhä liiallisena varovaisuutena Euroopan politiikassa. Kiinan, Iranin ja Persianlahden maiden politiikka on aggressiivisempää ja rohkeampaa.

”Esimerkiksi Tansaniassa toimii iranilainen Al-Mustafa yliopisto, jossa arabian ja islamin

Liisa Laakso, 62

Koulutus Valtiotieteiden maisteri vuonna 1988 ja tohtori vuonna 2000 Helsingin yliopistosta

Työ Pohjoismaisen Afrikka-instituutin vanhempi tutkija

Luottamustoimet Suomalaiset kehitysjärjestöt – Fingo ry:n hallituksen puheenjohtaja 2019–2023, Suomalaisen Tiedeakatemian jäsen vuodesta 2021

Perhe Aviomies Mikko Keinänen ja kaksi aikuista lasta

Harrastukset Voimaharjoittelu, taidenäyttelyt, veneily ja mökkeily Inarissa

lisäksi opetetaan islamilaista vallankumousta. Senhän voi yhdistää Iranin hallinnon tukemiseen. Yhdysvallat onkin lisännyt yliopiston terrorismiin liittyvään pakotekohteiden listaansa.”

Laakso jää pohtimaan Euroopan vastausta.

”Miksei eurooppalaisia instituutteja voisi myös olla afrikkalaisissa yliopistoissa? Mieleen tulee Euroopan yliopistoinstituutti EUI, jossa Alexander Stubb on professorina. Voisiko se perustaa sisar-instituutteja Afrikkaan?”

Esillä mediassa

Afrikka kiinnostaa, koska se yllättää, Liisa Laakso sanoo.

”Se johtuu tietämättömyydestä.”

Hän muistuttaa, että Afrikassa on 54 erilaista valtiota. On luonnonvaroja ja nuorta työvoimaa, myös korkeaa teknologiaa. Yllätyksellisyys näkyy esimerkiksi YK:n äänestyksissä, joissa moni Afrikan valtio on Kiinan mukana tukenut Venäjää.

”Aluksi kirjoitettiin, että Ukraina hallitsee mediaa ja on onnistunut viestinnässään. Mutta eihän suurin osa maailmasta ole samaa mieltä kuin Eurooppa, vaan Venäjän propaganda menee läpi. Siihen vaikuttaa Kiinan läsnäolo Afrikassa.”

Kiinnostus Afrikkaa kohtaan tuntuu Laakson elämässä. Kuluvana vuonna hän on ollut yhä tiheämmin

esillä suomalaisessa mediassa. Häneltä on kysytty rokotusnationalismin vaikutuksesta Afrikkaan, Gabonin sotilasvallankaappauksesta ja Eritrean hallituksen tavasta kontrolloida kansalaisiaan.

”Töissä naureskelin, että enpä vielä aamulla tiennyt, että olen Gabon-asiantuntija, mutta nyt olen. Kysyntää Afrikan yleisosaamiselle poliittisesta näkökulmasta on, ja Suomessa on aika vähän Afrikan tuntijoita, saati sitten Afrikan alueosaamista.”

Sattumalta hallintoon

Isä oli peruskoulun rehtori, äiti käsityönopettaja. Lapsuudenkoti sijaitsi Rovaniemellä Opettajien talossa Kansankatu 9:ssä, jossa lapsia kasvatettiin kollektiivisesti.

Liisa Laakso toteaa itsestäänselvyyden: ”Koulutusta arvostettiin.”

Hänen suvussa oli vahvoja ja taiteellisia naisia. Isoäiti oli näyttelijä, isoisoäiti Suomen kotitalouskoulutuksen perustaja ja äidin täti Lapin ensimmäinen naiskirjailija **Annikki Kariniemi**. Laakso harrasti kuvataiteita, piti kirjoittamisesta ja oli hyvä matematiikassa mutta valitsi valtio-opin ja kansainvälisen politiikan, sillä ne tuntuivat 1980-luvulla tärkeiltä.

Dogmaattinen poliittinen aikakausi oli ohi, ja kylmän sodan päättyminen lähestyi.

”Töissä naureskelin, että enpä vielä aamulla tiennyt, että olen Gabon-asiantuntija, mutta nyt olen.”

”Rauhan ja sodan kysymykset kiinnostivat. Yliopistossa totuin kriittiseen ajatteluun.”

Helsingin yliopiston ylioppilaskunnassa Laakso kuului poliittisesti sitoutumattomien ryhmään. Maisterintyönsä hän kirjoitti Libanonin poliittisesta konfliktista, väitöksensä Zimbabwen demokratiakehityksestä. Aineiston keräysmatkalla Zimbabwessa hän muisti sanat, joilla Afrikka-tutkimuksen uranuurtaja **Marja-Liisa Swantz** oli häntä evästännyt: ”Menet ja kysyt ihmisiltä.”

”Niin tein, ja teen edelleen”, Laakso sanoo.

Hallintouralle hän päätyi ”sattumalta”. Sijaisuus Helsingin yliopiston maailmanpolitiikan professorina oli päättymässä, kun häntä houkuteltiin hakemaan valtiotieteellisen tiedekunnan dekaaniksi. Pesti oli viideksi vuodeksi.

Mikä ettei, Laakso ajatteli. Vaihtoehtona oli palata Jyväskylän yliopistoon, jossa hän oli työskennellyt kansainvälisen kehitystyön professorina.

Paluu tutkijaksi

Vuonna 2016 Liisa Laakso päätyi yhtä suunnittele-matta Tampereen yliopiston rehtoriksi. Tehtävänä oli yhdistää yliopisto, teknillinen korkeakoulu ja ammattikorkeakoulu uudeksi säätiöyliopistoksi.

Ongelmia riitti, ja uudistus oli useasti kaatumassa. Laakso oli pestattu rehtoriksi viideksi vuodeksi. Kolmen vuoden kuluttua uusi Tampereen yliopisto oli perustettu, ja sinne haettiin uutta rehtoria. Laakso ei hakenut paikkaa, eikä häntä pyydettykään.

”Selvää oli, että rehtoriksi haluttiin ulkopuolinen henkilö.”

Sen jälkeen hän pyrki ”tosissaan” Helsingin yliopiston rehtoriksi. Hän pääsi kärkikolmikkoon, mutta valituksi tuli kaupunkiekologian professori **Jari Niemelä**. Laakso halusi selityksen ja pyysi nähtäväkseen ansiovertailun, jossa todettiin, että hänellä on puutteita talousjohtamisessa.

”Olisivat edes keksineet jonkin muun väitteen”, hän toteaa.

”Nostin esiin sukupuolisen syrjinnän. Aina voi sanoa, että sopivin valittiin, mutta minusta Helsingin yliopisto ei toiminut asianmukaisesti. Otin yhteyttä professoriliittoon, joka pyysi lakimiehen

lausunnon. Lopulta katsoin, ettei hyödytä valittaa, sillä päätös ei olisi muuttunut.”

Laakso palasi tutkijaksi yhdeksän hallintovuoden jälkeen.

”Se oli ihanaa”, hän sanoo.

Hän palasi myös Afrikan demokratisoitumiseen, jota oli tutkinut aiemmin. Työpaikka järjestyi Pohjoismaisesta Afrikka-instituutista Ruotsin Uppsalasta, jonne hän muutti Helsingistä.

Toinen koti on yhä Helsingissä, kesämökki Inarissa.

Vielä yksi ura

Liisa Laakso vilkaisee kelloa ja siirtää läppärinsä kassiin. Kohta Tieteiden talolla alkaa Yliopistojen kehitysyhteistyöverkoston (UniPID) tilaisuus, jossa julkistetaan eettiset ohjeet akateemiselle yhteistyölle globaalin etelän kanssa. Avauspuhe on Laakson.

”Akateeminen kilpailu kiihtyy. Aion puhua siitä, miten globaalin etelän osallistuminen otetaan reilusti huomioon.”

Kansainvälisessä yhteistyössä opitaan toisilta, Laakso korostaa. Myös hallintomallit leviävät, ja siitä hän on aiemmin todennut näin: ”Kun laaja-alainen tietämys paremman koulutuksen pohjalta lisääntyy, myös vakaan demokratian todennäköisyys kasvaa.”

Laakso jatkaa vielä kulttuuri-instituuteista.

”Afrikkalaisissa yliopistoissa on isoja poliittisen tutkimuksen tiedekuntia, mutta opetuksen ja tutkimuksen sisältöä on usein rajoitettu. On mielenkiintoista nähdä, miten uudet pehmeän vallan käyttäjät vaikuttavat politiikan tutkimuksen sisältöön ja sitä kautta Afrikan maiden politiikkaan.”

”Vielä se ei näy”, hän lisää.

Sitten hän siirtyy työuraansa. Hän sanoo olevansa periksiantamaton, kunnianhimoinen, helposti lähestyttävä ja hyvä kuuntelija. Ja utelias, kuten tutkijan kuuluukin.

Hän toteaa viihtyneensä myös hallinnollisessa työssä.

”Olen ollut tutkijana kohta viisi vuotta. Ehkä voisin tehdä vielä yhden työrupeaman ennen eläkeikää.”

Siis hallinnossa? Siihen Laakso ei enää vastaa. •

Turku tuottaa turvallista ehkäisyä maailman naisille

Bayerin Turun tehdasinvestointi tukee naisten lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia globaalisti.

Bayer valmistaa Turun tehtaassaan pitkävaikutteisia ehkäisyvälineitä, kuten hormoni-kierukoita.

YK:n väestörahas-ton UNFPAn mukaan maailmassa on yli 250 miljoonaa naista, jotka haluaisivat välttää raskauden, mutta joilla ei ole mahdollisuutta käyttää turvallisia ja tehokkaita ehkäisyvälineitä.

Lääkejätti Bayer haluaa muuttaa tilanteen. Yrityksen tavoite on taata 100 miljoonalle naiselle nykyaikainen ehkäisy matalan ja keskitulotason maissa vuoteen 2030 mennessä.

Ehkäisyvälineitä valmistavalla Bayerin Turun-lääketehtaalla on tässä merkittävä rooli. Syksyllä vietettiin Turun uuden lääketehtaan avajaisia. Kyse on 250 miljoonan euron investoinnista, jossa modernisoidaan tehtaan nykyisiä tiloja ja rakennetaan lisää tuotantokapasiteettia Turun Artukaisiin.

Tuotantolaitoksen johtajan **Tomi Penttilän** mukaan Turusta viedään vuosittain miljoonia ehkäisyvälineitä yli 130 maahan. Kun lääkealalla rakennetaan uutta, muutoslupaprosessit eri maiden viranomaisten kanssa vievät aikaa. Penttilä lupaa, että modernisointi on valmis ja uusi tehdas täydessä käynnissä vuonna 2025.

”Voimme olla ylpeitä, että Suomeen saatiin yksi lähihistorian suurimpia lääkealan investointeja.”

Vientiä yhteistyössä

Bayerin Turun-tehdas keskittyy pitkävaikutteisten ehkäisytuotteiden valmistamiseen. Näitä ovat esimerkiksi ehkäisykapseli ja hormonikierukka, joka on suomalainen keksintö.

Perhesuunnittelu voi mullistaa naisen elämän: se luo mahdollisuuden koulutukseen ja toimeentuloon sekä ennaltaehkäisee ei-toivottuja raskauksia ja synnytyksiä vaarallisissa oloissa.

Tomi Penttilän mukaan Turun tehdasinvestointi osuu lääkevalmistuksen murrokseen: robotiikka ja automatisaatio lisääntyvät, ja tuotannon eri vaiheista kerättyä dataa pystytään hyödyntämään uuden tehtaan tuotantoprosesseissa.

Bayer toimittaa ehkäisyvälineitä kehittyviin maihin yhteistyökumppaneiden, kuten UNFPAn avustuksella. Penttilän mukaan Turun tehdas valmistaa tuotteet, ja yhteistyökumppanit hoitavat tuotteiden jakelun kohdemaissa. Samalla ne luovat infrastruktuuria ehkäisyvälineiden turvalliselle ja pitkäjänteiselle käytölle.

Bayerin Suomen viestintäjohtaja **Aino Försti-Smith** kertoo, että ehkäisytuotteiden hinnoittelussa pyritään huomioimaan paikallinen hintataso ja ostovoima.

”Viime vuosina nimenomaan pitkävaikutteisten ehkäisyvälineiden kysyntä on kasvanut.”

Penttilän mukaan Turussa valmistettävien tuotteiden avulla ratkotaan todellisia ongelmia maailmalla. Perhesuunnittelu voi mullistaa naisen elämän: se luo mahdollisuuden koulutukseen ja toimeentuloon sekä ennaltaehkäisee ei-toivottuja raskauksia ja synnytyksiä vaarallisissa oloissa.

Merkittävä investointi

Seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet (SRHR) ovat olleet Suomen kehityspolitiikan painopiste jo usean vuosikymmenen ajan. Ulkoministeriön kehityspolitiikan osaston päällikön **Titta Maja-Luodon** mukaan yksityi-

Bayerin Turun-tehtaalta viedään vuosittain miljoonia ehkäisyvälineitä yli 130 maahan, kertoo tuotantolaitoksen johtaja Tomi Penttilä.

sellä sektorilla on merkittävä rooli SRHR-asioiden edistämisessä kehittyvissä maissa.

”Pelkästään lahjoitusvaroin maailmaa ei paranneta. Niillä luodaan olosuhteet sellaisiksi, että yksityinen raha saadaan mukaan talkoisiin.”

Maja-Luodon mielestä julkisen sektorin tehtävä on luoda uusille keksinnöille otollinen toimintaympäristö. Bayerin investoinnilla Turkuun on hänestä globaalia merkitystä.

”Maailmassa on lopulta aika harvoja toimijoita, jotka voivat kohtuullisen matalalla hinnalla tarjota täysin turvallisia ehkäisyratkaisuja kaikenlaisissa elämäntilanteissa oleville naisille myös kehittyvissä maissa.” •

Artikeln finns på svenska på **Kehitys – Utvecklingswebbplats** kehityslehti.fi.

Afrobeats valtasi Helsingin yön

DJ Lulu oli ensimmäinen afrikkalainen nainen, joka soitti afrikkalaista musiikkia Helsingin yössä. Hän on nähnyt, kuinka pääkaupungin yöelämä on moninaistunut vuosien saatossa.

”Jos unelmasi on olla dj, kannattaa opetella.”

DJ Lulu esiintyy julkisuudessa vain taiteilijanimellään.

kanssa: latinojen, yhdysvaltalaisen ja dancehall-muusikoiden kanssa. He ovat tulleet sitä kautta tunnetuimmiksi myös muissa ympyröissä”, Lulu kertoo.

”Sosiaalinen mediakin vaikuttaa paljon. Kun joku laulu leviää Tiktokissa, ihmiset haluavat selvittää, mistä musiikista on kyse.”

Moninainen meininki

Suosio näkyy myös afroklubien asiakaskunnassa. Vielä kymmenisen vuotta sitten klubeilla kävi pääasiassa pari ryhmää: nuoret afrikkalaiset miehet ja naiset sekä kansainvälisyydestä kiinnostuneet nuoret suomalaisnaiset, harvemmin suomalaiset miehet. Nyt edustettuina ovat Lulun mukaan laajasti eri sukupuolet, taustat ja kansalaisuudet.

”Ihmiset tulevat kokeilemaan uusia tanssiliikkeitä”, hän sanoo.

”Tunnelma ja energia ovat mahtavia, kun ihmiset eri aloilta ja eri kulttuureista kohtaavat.”

Hänestä Helsingin yöelämä on muutenkin positiivisella tavalla monikulttuurisempaa kuin ennen. Ei ole tiukkoja reggae- tai afrokuplia, vaan ihmiset tulevat kokeilemaan uteliaasti ja jäävät koukkuun.

Lulun mielestä tapahtumien järjestäjillä on ollut tässä suuri rooli. Esimerkiksi *Helsinki Heatwave* -tapahtuma toi heinäkuussa Helsinkiin suositu-

nigerialaisartistin **Flavourin**, ja moni paikalle saapunut utelias huomasi *afro-beats*-musiikin vetovoiman.

Naisten ei tulisi aliarvioida itseään

Lulu on iloinen, että uskaltanut opetellaan dj:n ammatin. Hänestä ammattikunta on miehinen, koska miehistä ajatellaan, että heitä kiinnostavat naisia enemmän tekniset vempheet. Naiset ovat kuitenkin yhä kiinnostuneempia dj-alasta.

”Jotkut naiset ovat ujoja ja ehkä aliarvioivat omia kykyjään oppia.”

Aiemmin oli vähänlaisesti esikuvia, ja jos naiset eivät nähneet, että nainenkin voi olla dj, he eivät ehkä uskaltaneet opetella. Miesten kesellä naisena pitää olla tiukkana, Lulu sanoo.

”Joskus kohtaa epäkunnioittavaa, sukupuoleen perustuvaa käytöstä.”

Häiriöksi ovat tyypillisesti juopuneet asiakkaat, jotka saattavat yrittää tunkea dj-koppiin tai lähestyä ikävällä tavalla, kun dj on oman settinsä jälkeen drinkillä baaritiskillä.

”Silloin pitää olla suoraselkäinen ja sanoa, että ’älä tee noin’. Ja klubeilla on portsarit ihan syystä, heitä voi pyytää poistamaan häiriköt.”

Sen ei kuitenkaan pitäisi estää naisia tavoittelemasta unelmiaan, hän sanoo.

”Jos unelmasi on olla dj, kannattaa opetella.” •

Hiukset on laitettu, meikki ja vaatteet ovat viimeisen päälle. Musiikki vie mukanaan tanssilattialle. Valot värisevät, nuoret hymyilevät. Kun suosikkibiisi alkaa pauhata, ihmiset villiintyvät. Helsingissä on nykyään elävä afrikkalaisen musiikin yöelämä.

Vajaa vuosikymmen takaperin yksi tanssilattioiden vakiokasvoista oli ugandalaislähtöinen **Lulu**.

”Olen aina kuunnellut musiikkia ja rakastan tanssimista. Musiikki on minulle terapiaa, ja kun toiset menivät kuntosalille, minä lähdin tanssimaan.”

Lulu katseli dj-koppiin uteliaana ja mietti, miten dj:t onnistuivat hallitsemaan joukkoja niin hyvin. Eräänä iltana hän päätti ystävättärensä kanssa ryhtyä dj:ksi.

Hän pyysi useita dj:tä opettajiksi, ja lopulta hommaan suostui **DJ Goodblood**, joka soitti suosituissa Afro Sundays -tapahtumassa silloisessa Mbarissa.

Ensimmäinen keikka jännitti, mutta se meni hyvin.

”Ja niin syntyi DJ Lulu.”

Lulu oli helsinkiläisen afrikkalaisen klubiskenen ensimmäinen naispuolinen dj. Hän sai omia klubikeikkoja, ja uutta dj:tä tultiin kuuntelemaan. Onnistuneet keikat poikivat lisäkeikkoja ja kutsuja soittamaan yksityisjuhlissa, häissä ja festivaaleilla.

Afrikkalaisen popin suosio kasvaa

DJ Lulu soittaa erityisesti *afrobeats*-musiikkia, mutta tapahtumasta riippuen muutakin musiikkia.

Tarkkaan ottaen *afrobeats* viittaa Nigerian moderniin popmusiikkiin, jonka maailmantähtiä ovat esimerkiksi **Wizkid**, **Davido** ja **Burna Boy**. Lulu soittaa myös muiden maiden hittityylejä, kuten *amapianoa* Etelä-Afrikasta, *bongo flavaa* Tansaniasta ja *gengeä* Keniasta.

”Mutta minä puhun kaikesta *afrobeat-sina*.”

Afrikkalainen pop on ennenkuulumattoman suosittua maailmalla, ja myös Suomessa sen suosio on kasvanut viime vuosina.

”*Afrobeats*-artistit ovat tehneet yhteistyötä muiden musiikkigenren

Kirja

Riad Sattouf sukeltaa Syyrian ja Ranskan väliin

Ranskalainen sarjakuvapiirtäjä avaa omaelämäkerrallisissa teoksissaan näkymän Lähi-idän ihmisten arkeen.

Riad Sattoufin elämä on valmis. Tai ei sentään koko elämä, vaan lapsuus ja nuoruus, joita hän kuvaa kuusiosaisessa sarjakuvamaanisissaan *Tulevaisuuden arabi*. Sattouf käytti sen tekemiseen useita vuosia aikuisuudestaan.

Sivuja on yhteensä noin 1 100. Kirjat ilmestyivät Ranskassa vuosina 2014–2022 ja viimeinen suomennos viime syyskuussa.

Sarjan ensimmäinen osa voitti Angoulêmen arvostetulla sarjakuvafestivaalilla vuoden parhaan teoksen palkinnon. Viimeisen osan ilmestyttyä Sattouf sai viime tammikuussa koko urastaan Angoulêmen grand prix'n, yhden maailman tärkeimmistä sarjakuvapalkinnoista.

Tulos on sukellus kahden kulttuurin väliin. Sattouf syntyi Pariisissa vuonna 1978. Äiti **Clementine** on ranskalainen ja isä **Abdel-Razak** syyrialainen.

Syyriassa riehuva sisällissota sai Sattoufin ryhtymään työhön kymmenisen vuotta sitten. Hänen isänsä on kotoi-

sin Tirma'lan kylästä Homsin läheltä. Kaupunki on yksi pahiten sodassa kärsineistä alueista.

Sattouf oli kaksivuotias, kun isä sai opettajanviran Tripolista Libyasta. Pari vuotta myöhemmin perhe muutti Syyriaan isän kotikylään. Siellä Sattouf aloitti koulun. Opetus oli kivikautista, ruumiillinen kurittaminen jatkuvaa.

Syyriassa Riad oli eurooppalainen, jota haukuttiin juutalaiseksi – se oli kauhea loukkaus siellä. Ranskassakin hän koki olonsa ulkopuoliseksi, jos ei arabina niin muuten vaan ruipelona.

Lapsen katse

Sarjasta tuli Ranskassa heti menestys. Ensimmäistä osaa myytiin 200 000 kappaletta. Aluksi Riad Sattouf aikoi tehdä trilogian, mutta se laajeni lopulta kaksinkertaiseksi.

Sarjan venyessä sen seuraajat alkoivat vitsailla, että aikanaan se saavuttaa kohdan, jossa Sattouf alkaa tehdä *Tulevaisuuden arabin* ensimmäistä osaa. Siihen melkein päästiin: kuudes osa päättyy vuoteen 2011.

Ensimmäiset kolme osaa kattavat Sattoufin lapsuuden Libyassa ja Syyriassa. Sattoufilla on ilmiömäinen kyky muistaa varhaisiakin vaiheitaan yksityiskohtaisesti. Aistihavainnot tekevät muistoista eläviä. Sattouf kuvailee usein muun muassa hajuja.

Vaikka piirrostyylillä on yksinkertainen, Sattouf imaisee keskelle tapahtumia, lapsen näkökulmaan. Hän ei harrasta jälkiviisautta, mikä pitää lukijan pikkupojan kokemuksessa.

Sarjan nimi tulee isältä, joka uskoi, että koulutus luo lapsista tulevaisuuden arabeja. Ristiriitainen Abdel-Razak Sattouf piti kuitenkin vahvoista diktaattoreista. Riad Sattouf on sanonut isäänsä fasistiksi.

Vaikka perhe hajoaa, kun Riad muuttaa äitinsä kanssa sarjan puolivälissä Ranskaan, isän kautta Syyria ja Lähi-itä eivät katoa hänen elämästään.

Sattouf ei käsittele sisällissotaa, vaan tarina loppuu juuri ennen sen syttymistä. Näkökulma pysyy tiukasti henkilökohtaisena. Poliitiikka vaikuttaa taustalla, mutta Sattouf ei ota siihen kantaa suoraan.

Tavallaan Sattouf tarjoaa jotain arvokkaampaa, kuvan ihmisten arjesta abstraktien uutisten takana.

Saman teki Iranissa syntynyt **Marjane Satrapi** elämäkerrassaan *Persepolis* (2000–2003). Sekin on ranskalaisen omaelämäkerrallisen sarjakuvan mestariteoksia ja iso kaupallinen menestys.

Ehkä yksi siirtolaisten suuri anti länsimaille on avata ymmärrettävä näkymä uuden ja vanhan maailman välille. *Tulevaisuuden arabin* ja *Persepoliksen* perusteella sarjakuva on siihen sopiva väline. Se ei vaadi suuria investointeja ja on helppo lähestyä.

HARRI RÖMPÖTTI

ALLARY ÉDITIONS/RIAD SATTOUF JA WSOY, SUOM. SAARA PÄÄKKÖNEN.

Riad Sattouf.

TULEVAISUUDEN ARABI 1–6. SUOM. SAARA PÄÄKKÖNEN. WSOY, 2015–2023.

Kirja

Konkaritoimittaja muistelee

RAULI VIRTANEN tunnetaan konkaritoimittajana, joka on käynyt kaikissa maailman itsenäisissä valtioissa. Jo yli kuuden vuosikymmenen ajan hän on raportoinut useissa medioissa etenkin sodista, luonnonkatastrofeista ja muista humanitaarisista kriiseistä. Matkoistaan hän on koostanut myös kirjoja, joista tuorein on vastikään julkaistu *Täällä Rauli Virtanen. Kohtaamisia Vietnamista Ukrainaan*.

Kirjassaan Virtanen taustoittaa konfliktien ja poliittisten mullistusten historiaa ja seurauksia eri mantereilla sekä muistelee juttukeikoillaan tapaamiaan ihmisiä. Hän nimeää niin kuuluisia kollegoita, valtiojohtajia, oppositiopolitiikkoja kuin sissipäälliköitäkin. Tärkeimpiä ovat kuitenkin niin sanotut tavalliset ihmiset, joiden kokemuksia kriisien keskellä Virtanen ei voi liikaa korostaa.

Etenkin afganistanilaisten traaginen kohtalo vuosikymmeniä kestäneen väkivallan keskellä on vaikuttanut häneen suuresti.

Virtanen on erityisen huolissaan kriisimaissa kasvavista lapsista, joiden hän on huomannut joutuvan ei vain lisääntyvän nälän vaan suoran sotimisen uhreiksi. Nykyisissä aseel-

lisissä konflikteissa ei edes yritetä säästää kouluja, sairaaloita eikä koteja. Ukrainassa lapsia myös kaapataan Venäjälle.

Kauhun ja kurjuuden lisäksi Virtanen kuvaa kirjassaan iloa ja naurua toreilla ja turuilla.

Yli 300 valokuvaa eri vuosikymmeniltä ovatkin tiiviin tietokirjan ainutlaatuisinta aineistoa. Esimerkiksi värikuvat hymyilevistä ja voitonmerkkiä näyttävistä opiskelijamielenosoittajista Taivaallisen rauhan aukiolla Kiinan pääkaupungissa Pekingissä keväällä 1989 ovat hätkähdyttävä muisto tunnelmasta juuri ennen kommunistisen puolueen väkivaltakoneiston brutaalia vastaiskua.

Rauli Virtanen. TÄÄLLÄ RAULI VIRTANEN. KOHTAAMISIA VIETNAMISTA UKRAINAAN. WSOY, 2023.

Kirja

Kuvakirja näyttää avainlajeja ympäristössään

AFRIKAN savannin ihmisasukkaat eivät pidä norsuista, jotka ryskivät menemään, repivät tieltään puiden oksia ja kaatavat jalkoihinsa suuria runkoja. Viljelijöille se tietää tuhoa peloilla ja metsissä – siis taloudellisia menetyksiä.

Silti maailman suurin maanisäkäs on yksi avainlajeista, joita toimittaja ja tietokirjailija **Juha Kauppinen** listaa **Janne Torisevan** kuvittamassa teoksessa *Korvaamattomat*. Näin siksi, että savanninorsun voimallinen eteneminen tuottaa maisemaan kuolevaa puuainesta ja avointa hiekkaa, jotka taas tarjoavat elinalustoja lukuisille kasveille, sienille ja hyönteisille. Samalla norsu kai-vaessaan maasta vettä juottaa itsensä lisäksi antiloopit, hyeenat ja leijonat.

Savanninorsu myös syö kasveja ja levittää siten lannassaan niiden siemeniä kymmenien kilometrien päähän itämään lantapalle-roisten avustuksella.

Juha Kauppinen & Janne Toriseva. KORVAAMATTOMAT. KERTOMUKSIA MAAILMAN AVAINLAJEISTA. SILTALA, 2023.

Kauppinen mukaan avainlaji vaikuttaakin ekosysteemissään laajalti ja sillä on huomattavan suuri määrä vuorovaikutussuhteita muihin lajeihin. Savanninorsun ja sinivalaan kaltaisten jättiläisten lisäksi avainlajeja ovat myös lukuisat linnut, kalat, matelijat, hyönteiset ja etelänkrillin tapaiset äyräiset. Myös monet puut ja kasvit ruokkivat ja suo-jaavat ympäristön elämistää sekä ravitsevat maaperää.

Kauppinen muistuttaa, että kaikkia maapallon avainlajeja ja niiden vaikutusta ekosysteemeihin ei vielä tunneta. Silti on selvää, että valtaosalle maailman lajeista niiden selviytymisen kannalta tärkein avainlaji on ihminen.

”Säilyvätkö metsät, puhtaat virtavedet, kosteikot, niityt? Ihminen ratkaisee”, Kauppinen kirjoittaa.

NUORIA PITÄÄ KUUNNELLA

Farhasaad Shahid ymmärsi Jordaniassa, kuinka tärkeää on antaa nuorten puhua.

”MAISTERIOPINTOJENI jälkeen työskentelin neljä vuotta YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n Pohjoismaiden ja Baltian edustustossa Tukholmassa. Sen jälkeen hain YK:n vapaaehtoisohjelmaan, sillä halusin työhön kentälle.

Pääsin vuodeksi YK:n väestörahaston UNFPAn Jordanian maatoimistoon ja siellä nuorten osastolle. UNFPAssa vastasin YK:n Nuoret, rauha ja turvallisuus -päätöslauselman toteuttamisesta. Päätöslauselma hyväksyttiin Suomen aloitteesta vuonna 2015, ja siinä korostetaan nuorten oikeutta osallistua päätöksentekoon ja työhön rauhan turvaamiseksi.

Jordaniassa on paljon nuoria, ja siksi myös nuorisoministeriö. Olin mukana YK:n ja kansalaisjärjestöjen projektissa, jossa yritettiin saada ministeriötä mukaan kehittämään kansallista Nuoret, rauha ja turvallisuus -toimintasuunnitelmaa. Konflikteja maassa ei ollut, joten suunnitelma keskittyisi nuorten poliittisen osallisuuden lisäämiseen.

Ministeriö suhtautui suunnitelmaan nihkeästi. Ymmärsin sen, sillä Jordaniassa päättäjät eivät ole tottuneet huomioimaan nuorten näkemyksiä.

TYÖSSÄNI kiinnostavinta oli YK:n alainen nuorten toimintaryhmä Zaaatarin pakolaisleirillä. Sen tarkoituksena on kuulla nuorten tarpeita ja viedä ne päättäjien kuuluville.

Zaatarissa asuu 82 000 syyrialaista, joista yli puolet on lapsia. Kukin perhe on rekisteröity tietylle alueelle, jossa lapset käyvät koulunsa. Valtaosa nuorista ei ole käynyt lukiota eikä yliopistoa, eivätkä he saa poistua leiristä kuin erityisluvalla.

Rajoitukset iskevät pahiten tyttöihin. Tyttö on rekisteröity isänsä perheeseen, kunnes hän avioituu ja siirtyy miehensä kirjoihin. Monet 15–17-vuotiaat tytöt ovat valmiita avioliittoon, sillä se voi olla ainoa mahdollisuus kouluttautua ja päästä pois leiriltä.

Osaksi siksi lapsiavioliitot Zaaatarissa ovat lisääntyneet. Haave koulutuksesta kaatuu usein varhaisiin ras-kauksiin ja kotiäitiyteen. Toisin on pojilla, jotka voivat irrottautua täysi-ikäisinä perheensä rekisteristä ja päättää itse asioistaan.

ZAATARISSA ymmärsin, kuinka tärkeää on antaa nuorten puhua. Muuten päättäjiltä jää paljon tietämättä, ja byrokraattisiin päätöksiin jää lapsiavioliittojen kaltaisia aukkoja.

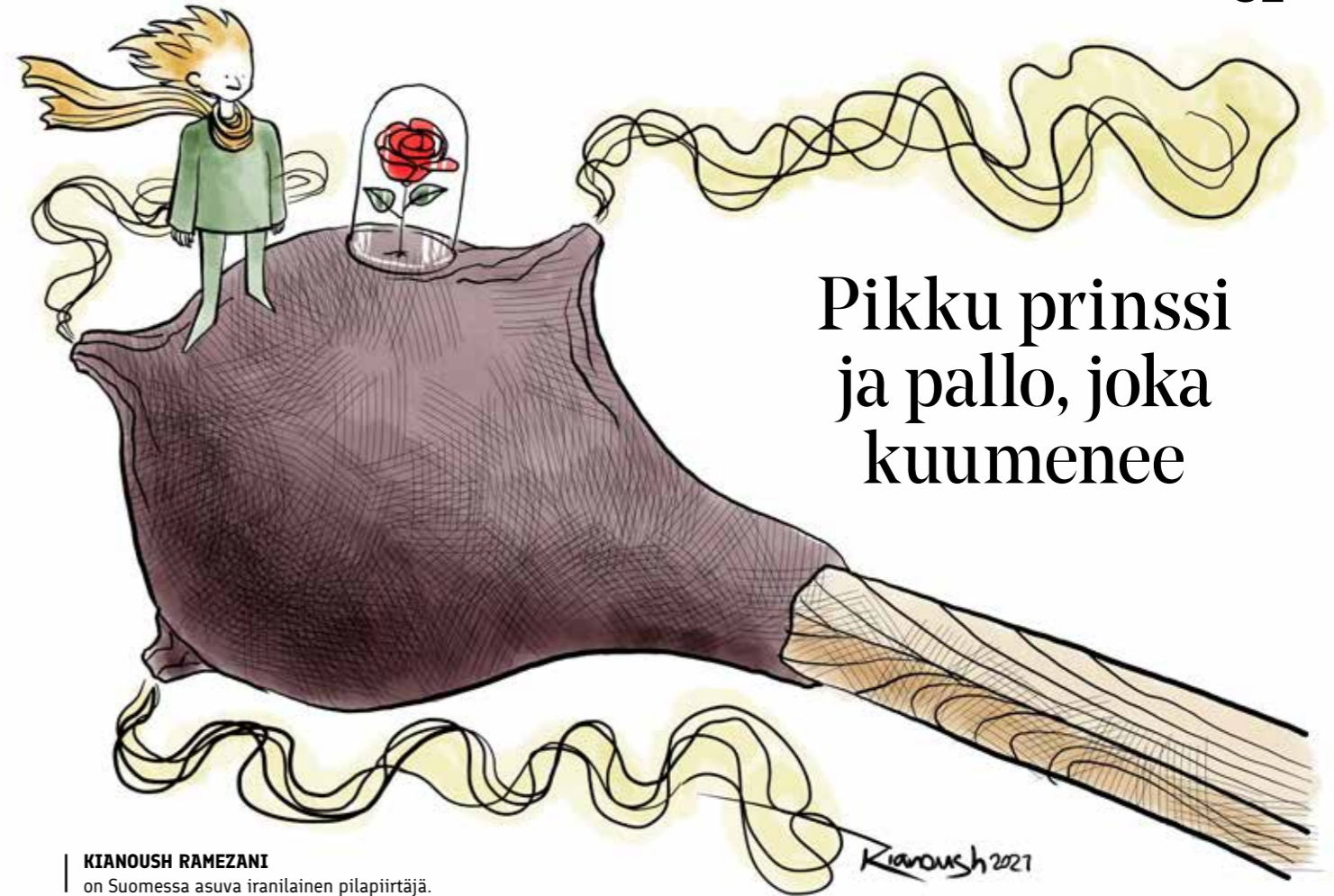
Nuoria on myös kuunneltava, ja heidän näkemyksensä on huomioitava.

Lapsiavioliitot ovat vain yksi esimerkki nuorten esille nostamista asioista. Sen tiedän, että YK-järjestöjen johtajat suhtautuivat ongelmaan vakavasti ja keskustelivat siitä jordaniaalaisten päättäjien kanssa. Eri asia on, muutuuko Zaaatarissa mikään.”

FARHASAAD SHAHID, 27

Koulutus Yhteiskuntatieteiden maisteri (kansainvälinen muuttoliike ja yhteiskuntapolitiikka) London School of Economics and Political Science -yliopistosta Britanniasta vuonna 2018
Työskenteli YK:n väestörahasto UNFPAn Nuoret, rauha ja turvallisuus -vastaavana Jordanian maatoimistossa vuosina 2022–2023

Jatkoi Asiantuntijana YK:n humanitaarisen avun koordinoitijaksi OCHAN Kenian maatoimistossa, jossa keskittyy Somalialaisten

Pikku prinssi ja pallo, joka kuumenee

KIANOUSH RAMEZANI on Suomessa asuva iranilainen pilapiirtäjä.

5 kysymystä kehityksestä

Miten hyvin olet selvillä maailman menosta? Osa vastauksista löytyy tästä lehdestä.

TEKSTI ESA SALMINEN

1 MISTÄ ON KOTOISIN POPMUSIIKIN TYILI AFROBEATS?

- a) Nigeriasta
- b) Ugandasta
- c) Egyptistä

2 MISTÄ VALMISTETAAN PROTEIINI SOLEIINI?

- a) Planktonista
- b) Ilmasta ja sähköstä
- c) Härkäpavuista

3 MINKÄ MAAN PRESIDENTIKSI VALITTIIN VIIME KESÄNÄ BERNARDO ARÉVALO?

- a) Guatemalan
- b) Meksikon
- c) Argentiinan

4 MIHIN RYHMÄÄN ETIOPIA LIITTYI TÄNÄ VUONNA?

- a) Kansainväliseen olympiakomiteaan
- b) G20:een
- c) Brics-ryhmään

5 MISSÄ MAASSA SYNTYIVÄT MIKROLUOTOT?

- a) Bangladeshissa
- b) Keniassa
- c) Australiassa

Oikeat vastaukset: 1a, 2b, 3a, 4c, 5a

Olethan tutustunut ulkoministeriön globaalikasvatusaineistoon?

Maailma2030 -opetussivusto

- Teemat: Agenda 2030, Suomi ja maailma, Ilmastomuutos, Miten voin vaikuttaa?
- Tietoa, tehtäviä ja videoita eri ikäisille oppijoille
- Opettajalle-osiossa taustatietoa ja vastaukset tehtäviin

maailma2030.fi

Agenda 2030 teemapäivät – Opettajan opas

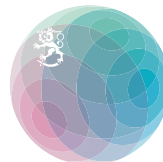
- Teemat: Agenda 2030, Ilmastotekoja, Vastuullista kuluttamista, Tasa-arvo ja ihmisoikeudet, Demokratia ja osallisuus
- Runsaasti tehtäviä 1.–9. luokille
- Opas saatavilla painettuna ja sähköisenä: teemapaivat.maailma2030.fi

teemapaivat.maailma2030.fi

Tilaa maksutta UM Julkaisupalveluista

- Agenda 2030 teemapäivät – Opettajan opas
- Agenda 2030 -julisteeet

julkaisut.um.fi

Maailma2030.fi